

BIJVOEGSEL

Schriftelijke antwoorden van de staatssecretaris Koninkrijksrelaties en Digitalisering op vragen gesteld in de eerste termijn van de behandeling van **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van Koninkrijksrelaties (IV) en het BES-fonds (H) voor het jaar 2023**.

Vragen over koopkracht

De leden Kuiken (PvdA), Bouchallikh (GL) en Ceder (CU) hebben vragen gesteld over koopkrachtmaatregelen in Caribisch Nederland, in het bijzonder ten aanzien van de gestegen kosten van energie.

Het kabinet heeft diverse koopkrachtmaatregelen getroffen voor Caribisch Nederland, vanuit de rechtstreekse verantwoordelijkheid voor Caribisch Nederland, en in nauwe samenwerking tussen de betrokken ministeries en de openbare lichamen.

Bij Prinsjesdag heeft het kabinet voor 2023 bijna 16 miljoen euro beschikbaar gesteld voor een verbetering van de koopkracht in Caribisch Nederland. Hiermee wordt de energietoeslag voor lage inkomens en de verlaging van de accijns op benzine verlengd naar 2023, komt er een hoger basispensioen en kinderbijslag in 2023, en wordt de belastingvrije som structureel verhoogd. Met deze maatregelen beoogt het kabinet een gelijkwaardig effect ten opzichte van Europees Nederland te bereiken.

Het koopkrachtpakket van Prinsjesdag komt bovenop de 30 miljoen euro structureel die ter beschikking gesteld bij het Regeerakkoord. Het gaat om de volgende maatregelen:

- Het wettelijk minimumloon en de uitkeringen worden vanaf 2023 jaarlijks verhoogd, zodat het wettelijk minimumloon in 2025 op het sociaal minimum ligt (+28% op Bonaire, + 18% op Sint-Eustatius, + 23% op Saba). (Nadien is op Prinsjesdag t.a.v. AOV besloten de beoogde verhoging in 2025 al in 2023 door te voeren; zie hiervoor.)
- Het bedrag van een alleenstaande in de onderstand die zelfstandig woont gaat daarnaast stapsgewijs van 55% naar 70% in 2025.
- Het bedrag van de kinderbijslag wordt per 1 juli 2022 verhoogd met \$10 en per 1 januari 2023 met nog eens \$10 per maand per kind. (NB De tweede verhoging per 2023 is verhoogd naar \$20 per maand per kind bij koopkrachtmaatregelen Prinsjesdag, zie hiervoor.)
- Er wordt een werkloosheidsregeling ingevoerd in Caribisch Nederland.
- Er komen structurele subsidies voor drinkwater en elektriciteit.
- Voor volkshuisvesting komen middelen beschikbaar, waardoor de bouw van 204 sociale huurwoningen op Bonaire kunnen worden versneld en een eerste tranche van 10 woningen op Sint-Eustatius kunnen worden gerenoveerd.
- Versterken van de arbeidsbemiddeling door onder andere budget beschikbaar te stellen voor opleidings- en ontwikkelingsprogramma's en om- en bijscholingsprogramma's.
- Versterken van duurzame regionale samenwerking in beroepsonderwijs, onder andere door een stagefonds en het versterken van de samenwerking van de opleidingen in de toerismesector met Curaçao en Sint-Maarten.

- Verhoging van de vrije uitkering: de eilandbesturen krijgen vanaf 2025 structureel €15 miljoen extra (voor de drie eilanden samen, inclusief eigen bijdrage KR) voor eilandelijke taken. Daarnaast is voor de drie eilanden €10 miljoen beschikbaar voor incidentele achterstanden.
- Het realiseren van een versnelde overstap op duurzame elektriciteit in Caribisch Nederland (inclusief recent ter beschikking gestelde 33 miljoen euro).

Daarnaast loopt Caribisch Nederland mee in de energiecompensatiemaatregelen van het kabinet. Zo geldt de energietoeslag voor lagere inkomens ook voor Caribisch Nederland en heeft iedereen tot 130% van het wettelijk minimumloon recht op een energietoeslag van USD 1300 per jaar. Deze regeling wordt doorgetrokken naar 2023. Daarnaast wordt in 2023 het energieprijzplafond doorvertaald naar Bonaire, Sint-Eustatius en Saba. Vanwege uitvoerbaarheid is in overleg met de eilandbesturen en de elektriciteitsbedrijven een specifieke regeling getroffen. Het kabinet treft twee maatregelen. Ten eerste gaan de vaste kosten voor netbeheer, nu gemiddeld zo'n 390 dollar per jaar, in 2023 naar nul. Daarnaast betaalt het kabinet de helft van het variabele tarief voor elektriciteit als dat boven de 0,38 dollar per kWh komt. Deze maatregelen gelden niet alleen voor huishoudens, maar ook voor het midden- en kleinbedrijf en voor sport- en cultuurinstellingen. Het kabinet trekt hier 15 miljoen euro voor uit.

Het lid Ceder vroeg naar een vergelijking van de septemberpakketten aan koopkracht en energieplafond tussen Europees Nederland en Caribisch Nederland. Het maken van een vergelijking is lastig. Een aantal instrumenten is goed vergelijkbaar en is dus op dezelfde wijze toegepast (bijvoorbeeld de energietoeslag van 1300 euro / 1300 USD). Voor veel instrumenten kan toepassing niet op dezelfde wijze plaatsvinden, bijvoorbeeld door een afwijkend fiscaal stelsel of een andere context (gas is op Caribisch van minder belang). Het kabinet beoogt een gelijkwaardig effect en heeft bijvoorbeeld bij het energieplafond samen met de eilanden en nutsbedrijven gezocht naar een vergelijkbare regeling.

Bij een vergelijking moet ook worden bedacht dat de lastenverlichting in Europees Nederland deels wordt bekostigd uit lastenverzwaringen, zoals het verhogen van de vennootschapsbelasting, de overdrachtsbelasting en de belasting in box 2 en 3. In Caribisch Nederland zijn voor 2023 geen lastenverzwaringen aangekondigd, behoudens een aanpassing in de gebruikelijke loonregeling voor directeur-grootaandeelhouders. Het koopkrachtpakket van Prinsjesdag komt daarbij bovenop de 30 miljoen euro structureel die ter beschikking gesteld bij het Regeerakkoord. Dit pakket behelst voor 2023 onder meer verhoging van het wettelijke minimumloon en de uitkeringen als ook de kinderbijslag.

Graag maak ik de koopkrachteffecten van het energieplafond inzichtelijker, als ook de vergelijking met Europees Nederland, aan de hand van onderstaand rekenvoorbeeld.

Rekenvoorbeeld energieplafond

Aannames: stel

- gemiddeld gebruik huishouden = 4.500 kWh (inclusief airco)
- huidig (en per 1-1-2023 verwacht) variabel tarief (cent/kWh):

Bonaire	0,4253
Statia	0,4306
Saba	0,5196

Bonaire

- Berekening kosten elektriciteit per jaar zonder subsidie: **USD 2.304**
Vaste kosten: USD 390
Variabele kosten: 4.500 kWh x 0,4253 = USD 1.914
- Berekening kosten elektriciteit per jaar met subsidie: **USD 1.812**
Vaste kosten: 0
Variabele kosten: 1.914 – (0,4253-0,38) x 4.500 kWh x 50% = USD 1.812
- Besparing per huishouden: USD 390 + USD 102 = **USD 492 per jaar**

Sint-Eustatius

- Berekening kosten elektriciteit per jaar zonder subsidie: **USD 2.328**
Vaste kosten: USD 390
Variabele kosten: 4.500 kWh x 0,4306 = USD 1.938
- Berekening kosten elektriciteit per jaar met subsidie: **USD 1.824**
Vaste kosten: 0
Variabele kosten: 1.938 – (0,4306-0,38) x 4.500 kWh x 50% = USD 1.824
- Besparing per huishouden: USD 390 + USD 114 = **USD 504 per jaar**

Saba

- Berekening kosten elektriciteit per jaar zonder subsidie: **USD 2.728**
Vaste kosten: USD 390
Variabele kosten: 4.500 kWh x 0,5196 = USD 2.338
- Berekening kosten elektriciteit per jaar met subsidie: **USD 2.024**
Vaste kosten: 0
Variabele kosten: 2.338 – (0,5196-0,38) x 4.500 kWh x 50% = USD 2.024

- Besparing per huishouden: USD 390 + USD 314 = **USD 704 per jaar**

Cumulatie energieprij plafond en energietoeslag

- Stel inkomen = lager dan 130% van het wettelijk minimumloon (WML)
- Dan geldt: energietoeslag van USD 1.300 per jaar
- Huishouden op Bonaire betaalt dan aan elektriciteit per jaar:
USD 1.812 (zie hierboven) – USD 1.300 (energietoeslag) = **USD 512**
- Besparing voor lage inkomens op Bonaire:
USD 492 (energieprijsplafond) + USD 1.300 (energietoeslag) = **USD 1.792**

Uit dit rekenvoorbeeld volgt dat een vergelijking maken tussen Europees Nederland en Caribisch Nederland lastig is en afhangt o.a. van de elektriciteitstarieven in 2023. Voordeel van de CN-regeling is dat de subsidie onafhankelijk is van het verbruik, voor iedereen geldt en dat iedereen profiteert van het reduceren naar 0 van het vastrecht. Nadeel is dat bij een verder stijgende elektriciteitsprijs het plafond wel meestijgt (immers, de subsidie is 50%). Ook is de eenmalige uitkering van 190 euro in november en december niet uitvoerbaar in Caribisch Nederland.

Daarbij moet wel worden bedacht dat de energierekening in Europees Nederland een veelvoud is van hetgeen in Caribisch Nederland wordt betaald, vooral vanwege het gas. Gemiddeld betaalt een huishouden in Europees Nederland tussen de 3.000 en 4.000 euro per jaar aan energie (wel grote verschillen vanwege verschillende tarieven en verschillende situaties).

Alles afwegende heeft Caribisch Nederland een gunstige regeling (gunstiger dan die in Europees Nederland). Gebruikers in CN kunnen vooral nadeel ondervinden als de elektriciteitsprijzen fors verder stijgen. In Europees Nederland zit het risico in het verbruik boven de 2.900 kWh / 1.200 m³ waarvoor geen enkele regeling geldt. Voor minima in Bonaire, Sint-Eustatius en Saba (tot 130% van het wettelijk minimumloon) geldt bovendien dat door de cumulatie van het energieplafond en de energietoeslag huishoudens maar een zeer beperkt bedrag aan energiekosten betalen in 2023 (in rekenvoorbeeld voor Bonaire: slechts USD 512 van de energiekosten van USD 2.304).

Tenslotte geldt vanzelfsprekend dat het kabinet de verschillende koopkrachtmaatregelen zal monitoren en nieuwe afwegingen zal maken, als dat nodig is.

Vragen over ijkpunt bestaanszekerheid

De leden Simons (BIJ1), Van Raan (PvdD), Bouchallikh en Kuiken stelden vragen over het realiseren van het sociaal minimum. De minister voor Armoedebeleid, Participatie en Pensioenen heeft uitgesproken het sociaal minimum aan de inkomenskant nog in 2025 te willen realiseren. Waar mogelijk gebeurt dit al eerder, zoals voor het wettelijk ouderdomspensioen AOV dat op 1 januari 2023 naar het beoogde niveau gaat. Voor wat betreft de andere minimumuitkeringen (de onderstand en AWW) geldt dat verhogingen in samenhang dienen te worden gezien met de ontwikkeling van het wettelijk minimumloon, met het oog op activering van met name onderstandsgerechtigden. Met een forse verhoging van het wettelijk minimumloon dient prudent mee worden om te gaan wegens onvoorziene effecten voor economie en arbeidsmarkt. Daarom kiest het kabinet voor een stapsgewijze aanpak voor het verhogen van het minimumloon en de onderhavige uitkeringen – in goed overleg met de sociale partners die eveneens het belang van een gefaseerde aanpak benadrukken. Vanwege de te hoge kosten heeft het vorige kabinet, naast het verhogen van de inkomens, gezien welke kostenposten met overheidsbeleid konden worden verlaagd. De leden Wuite (D66) en Bouchallikh stelden vragen over de herijking van het sociaal minimum.

De minister voor Armoedebeleid, Participatie en Pensioenen zal in 2023 Caribisch Nederland een onderzoek uit laten voeren.

De ambitie is om op basis van deze resultaten in 2024 een sociaal minimum voor Caribisch Nederland vast te stellen.

Het lid Bouchallikh vroeg of de staatssecretaris kan toezeggen dat het sociaal minimum voor de BES-eilanden wordt vastgesteld op basis van de normen die voort zullen vloeien uit de commissie sociaal minimum. Op de uitkomsten van een dergelijk onderzoek kan ik niet vooruitlopen, te meer omdat in dit onderzoek naast de hoogte van een sociaal minimum ook de systematiek onder de loep wordt genomen. Het kabinet zal een dergelijk onderzoek ten aanzien van Caribisch Nederland uiterst serieus behandelen om te komen tot een voor Caribisch Nederland toereikend niveau van het sociaal minimum.

Verder stelde het lid Wuite een vraag over het meenemen van CN in de commissie sociaal minimum. Voor Caribisch Nederland geldt een wezenlijk ander uitgangspunt dan in Europees Nederland omdat er in Caribisch Nederland nog geen sociaal minimum is. In 2019 heeft het kabinet een ijkpunt voor het sociaal minimum vastgesteld om vervolgens te komen tot een sociaal minimum. Vanzelfsprekend is het kabinet van mening dat ook voor Caribisch Nederland iedere vier jaar het sociaal minimum moet worden herijkt, naast de jaarlijkse reguliere indexering op basis van de consumentenprijsindexcijfers. De minister voor Armoedebeleid, Participatie en Pensioenen heeft eerder in de schriftelijke beantwoording

van Kamervragen aangegeven dat voor Caribisch Nederland wordt gekozen voor een separaat traject, omdat het toewerken naar het in 2019 vastgestelde ijkpunt sociaal minimum in Caribisch Nederland momenteel nog loopt. Anders dan in Europees Nederland, wordt hierbij niet alleen gekeken naar de hoogte van de inkomens maar wordt er ook gewerkt aan structurele kostenverlagingen. De inkomens en kosten van levensonderhoud zijn tot 2025 nog volop in beweging als gevolg van de aangekondigde beleidsinzet om het ijkpunt te realiseren. De minister voor Armoedebeleid, Participatie en Pensioenen heeft de ambitie om in 2024 een sociaal minimum vast te stellen. Onderzoek daartoe wordt in 2023 in gang gezet.

Voor de kosten van elektra, telecom en drinkwater zijn structurele verlagingen afgesproken, maar zijn er destijds geen concrete kostenreducties opgenomen in de hoogte van het ijkpunt. Overigens heeft het kabinet nadien met investeringen en subsidies (bijvoorbeeld de structurele subsidies op telecom en drinkwater in het Regeerakkoord) wel gezorgd voor kostenreductie van nutsvoorzieningen. Daarmee wordt in het huidige ijkpunt al uitgegaan van de werkelijke kosten. Voor de kosten van kinderopvang en wonen heeft het kabinet zich gecommitteerd aan concrete reductiedoelstellingen. Deze verlaagde bedragen zijn in het ijkpunt opgenomen, waarbij dus is afgeweken van de reële bedragen voor kosten van levensonderhoud, zoals in 2018 door Regioplan zijn waargenomen. Waar mogelijk werkt het kabinet met tijdelijke tussenoplossingen. Met de Tijdelijke Subsidieregeling Kinderopvang Caribisch Nederland is vooruitlopend op de Wet kinderopvang BES al een aanzienlijke kostenreductie gerealiseerd. Per 1 januari komt hier een extra verlaging bij van \$25 per maand per kind bij volledige opvang. Voor ouders die het niet kunnen betalen mag het openbaar lichaam een kindplaatssubsidie uitkeren en is kinderopvang nagenoeg gratis. In die zin zijn de beoogde kostenreducties voor de ouders die het betreffen binnen handbereik. We zien wel dat nog niet alle ouders van deze mogelijkheid gebruikmaken. In de Wet kinderopvang BES zal ouderbijdrage vanaf 2025 gebaseerd zijn op 4% van de kostprijs en dan zelfs onder het huidige beleidsmatige niveau van de kostenpost kinderopvang in het ijkpunt komen te liggen. Het lid Simons stelde een vraag over het gratis maken van kinderopvang. Eerder heeft de minister voor Armoedebeleid, Participatie en Pensioenen al met uw Kamer gewisseld dat het Wetsvoorstel Kinderopvang BES binnenkort aan de Tweede Kamer wordt aangeboden. Het ligt voor de hand om de discussie over de hoogte van de ouderbijdrage en dus ook gratis kinderopvang, te betrekken bij de behandeling van het wetsvoorstel in aanwezigheid van de minister voor Armoedebeleid, Participatie en Pensioenen.

Voor wonen wordt binnen de sociale huursector op Bonaire een kostenreductie van \$170 tot \$190 gerealiseerd. Binnen de particuliere huursector laat een pilot zien dat het om circa \$300 gaat. Dat voldoet nog niet aan de reductiedoelstelling van \$240 tot \$340 per huishouden per

maand. Al met al geldt dat met deze kostenverlagingen we er nog niet helemaal zijn. Maar we zijn goed op streek, waardoor de kosten ten opzichte van de door Regioplan waargenomen reële bedragen voor wonen en kinderopvang nu lager zullen liggen. Wel geldt dat zolang deze kostenverlagingen niet helemaal zijn gerealiseerd, en de inkomens nog niet op het gewenste niveau zijn, daar nog een verschil in zal zitten met de reële kosten van levensonderhoud.

Verder stelde het lid Simons nog een vraag over versterking van de sociale zekerheid. De sociale zekerheid is onderdeel van de aanpak waar de Minister voor Armoede momenteel aan werkt. Concreet aangekondigde maatregelen zijn onder met het invoeren van dubbele kinderbijslag intensieve zorg en uitbreiding van het verlofstelsel met onder meer geboorteverlof. Daarnaast wordt er onder meer gewerkt aan het uitwerken van een WW-regeling voor Caribisch Nederland. Het moderniseren en versterken van de sociale zekerheid heeft dus de volle aandacht.

Vragen over klimaat en duurzaamheid

De leden Kamminga (VVD), Wuite, Kuiken, Simons, Bouchallikh en Ceder hebben vragen gesteld over klimaatverandering en duurzaamheid. De resultaten van het onderzoek van Vrije Universiteit in opdracht van Greenpeace zijn zeer zorgelijk, niet in de minste plaats voor de inwoners van Bonaire. Op korte termijn zal ik met de meest betrokken departementen om tafel gaan om de resultaten van het onderzoek te bespreken.

Het kabinet werkt samen met Caribisch Nederland aan klimaatdoelen en verduurzaming. Alle drie de eilanden werken aan een stap van 25-40% naar 60-89% duurzame elektriciteit. Het kabinet draagt 33,6 miljoen euro bij aan de plannen van de eilanden. Het TNO-rapport dat de minister voor Klimaat en Energie op verzoek van de Kamer heeft laten opstellen, beschrijft dat verduurzaming tot 80-90% met zon en wind goed mogelijk is. Voor Bonaire is het richtdoel om dit in 2025 te behalen, voor Saba is het richtdoel 2024. Voor Sint-Eustatius wordt eenzelfde soort tijdsplan gevolgd, waarbij de eerste fase van investeringen naar 60% plaatsvindt in 2023. Naast verduurzaming is ook beoogd om hiermee de kosten van de nutsvoorzieningen te verlagen. Het kabinet heeft daarbij haalbare en uitvoerbare doelen geformuleerd.

De elektriciteitsbedrijven op Saba en Sint-Eustatius worden gerund door lokale medewerkers. Op Bonaire is dit een mix van lokaal en Europese, dan wel internationale medewerkers. Het is aan de elektriciteitsbedrijven zelf om te bepalen of ze bij de verduurzamingsstappen lokale bedrijven betrekken. De ervaring leert dat de specialistische kennis nodig voor dit soort verduurzamingsplannen erg beperkt aanwezig is op de eilanden.

Eerdere aanbestedingen voor verduurzamingsplannen werden ingevuld door partijen buiten de eilanden om deze reden.

In opdracht van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat werkt het KNMI aan nationale klimaatscenario's. Hierin worden zowel Bonaire, als Saba en Sint-Eustatius meegenomen. De minister van Infrastructuur en Waterstaat heeft ook aangeboden om te verkennen, samen met Caribisch Nederland hoe er ondersteuning kan worden geboden bij het thema klimaatadaptatie. Ook worden deze drie eilanden meegenomen in de beoordeling van de gevolgen van klimaatverandering die in 2023 in het kader van het Natuur en Milieu Beleidsplan wordt uitgevoerd. Deze beoordeling zal plaatsvinden op basis van bestaand en nieuw onderzoek.

Bonaire is momenteel bezig met het oprichten van een klimaattafel; de minister voor Klimaat en Energie heeft toegezegd hiervoor een kwartiermaker aan te stellen die de start van deze tafel zal faciliteren en samen met Bonaire vorm zal geven. De klimaattafel zal zowel over mitigatie als adaptatie gaan, en inzet is om tot een gecoördineerde aanpak te komen, waarbij het in de rede ligt dat deze zich tot heel Caribisch Nederland strekt en de getrokken lessen uiteraard ook ten dienste kunnen staan aan alle zes de (ei)landen. Hiermee moet een aanpak ontstaan, vergelijkbaar wellicht met een Caribisch Deltaplan.

Waar het gaat om duurzame vormen van energie en klimaatadaptatie het is in de eerste plaats een landsaangelegenheid van de Caribische landen. Uiteraard kan de beschikbare kennis die wordt opgedaan in Caribisch en Europees Nederland met de landen gedeeld worden. Daarnaast wordt door het ministerie van Economische Zaken en Klimaat met mijn departement gekeken naar de uitvoering van de afspraak in het coalitieakkoord om het Nationaal Groeifonds en SDE+++ toegankelijk te maken voor de landen. Daarmee hebben zij toegang tot middelen om te investeren voor deze doelen. De internationale klimaatverdragen zijn niet van toepassing op het Caribisch deel van het Koninkrijk. Dat komt doordat het Caribisch deel van het Koninkrijk geen medegelding heeft van de Overeenkomst van Parijs. Daarom vloeien er ook geen verplichtingen voort uit deze klimaatverdragen voor de Landen noch de openbare lichamen. De regeringen van de landen Aruba, Curaçao en Sint-Maarten bepalen dus zelf hun standpunt over medegelding van het VN Klimaattraamverdrag en de Overeenkomst van Parijs. Ook het initiatief voor een eventuele toepassing op Bonaire, Saba en Sint-Eustatius ligt bij de openbare lichamen zelf. Voor medegelding is van belang dat de eilanden hun uitvoeringsregelgeving op orde hebben. Het is vervolgens ook aan deze landen om te bepalen hoe ze met de uit de Overeenkomst van Parijs voortvloeiende verplichtingen omgaan. Van belang is, tot slot, om helder te krijgen wat de consequenties zijn van medegelding onder meer qua uitvoeringslast, en wat hiervan de meerwaarde is voor de eilanden.

Zoals gezegd ga ik op korte termijn met de betrokken departementen om tafel om te bespreken hoe we Caribisch Nederland kunnen ondersteunen om de effecten van klimaatverandering te mitigeren. Wat de Landen betreft is klimaat een autonome aangelegenheid waar ze zelf verantwoordelijk voor zijn. Dat neemt niet weg dat wij kunnen kijken hoe we de Landen op hun verzoek kunnen ondersteunen.

Vragen van het lid Graaf, M. de (PVV)

Vraag:

Waarom speelt insulaire problematiek, waaronder corruptie en nepotisme, binnen het Koninkrijk wel op de Caribische landen en bijvoorbeeld niet op de Waddeneilanden, of IJsland?

Antwoord:

Het Caribisch deel van het Koninkrijk kent unieke uitdagingen die logischerwijs niet te vergelijken zijn met bijvoorbeeld de Waddeneilanden. Rapporten van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) en het Economisch Bureau Amsterdam bevestigen dit. De combinatie van hun geografische ligging, bestuurlijke kleinschaligheid en economische kwetsbaarheid bemoeilijken het Caribisch gebied in de aanpak van grensoverschrijdende criminaliteit, schendingen van bestuurlijke integriteit en een adequate uitvoering van rechtshandhavingstaken.

Ik zie op alle zes de eilanden de bereidheid en acties om deze uitdagingen op te pakken. Zie bijvoorbeeld de extra middelen die ik beschikbaar heb gesteld voor de uitbreiding van de ondermijningsaanpak bij het Recherche Samenwerkingsteam (RST), het Openbaar Ministerie en het Gemeenschappelijk Hof van Justitie. Daarnaast is in 2021 het protocol inzake versterking grenstoezicht gesloten, waarin de vier landen hebben afgesproken om intensief samen te werken op het gebied van de bestrijding van ondermijnende grensoverschrijdende criminaliteit. Op Caribisch Nederland is begonnen met een pilot voor de instelling van het Regionaal Informatie- en Expertisecentrum (RIEC). Dit gebeurt samen met de drie openbare lichamen, Korps politie Caribisch Nederland, het Openbaar Ministerie, de douane en de Koninklijke Marechaussee.

Vraag:

Hoe kunnen we er nou voor zorgen dat er een andere samenwerking ofwel een beëindiging van de samenwerking kan komen? Kan het Statuut nog eens nader worden bekeken omdat er een discriminerende bepaling in staat, waarbij de eilanden, dus de andere Landen in het

Koninkrijk, wel uit kunnen stappen maar Nederland zelf niet? Hoe kan ervoor worden gezorgd dat het Koninkrijk uit elkaar wordt gehaald, zodat iedereen helemaal zelfstandig wordt?

Antwoord:

In het Statuut is de mogelijkheid om de samenwerking binnen het Koninkrijk op te zeggen alleen expliciet geregeld voor Aruba. Op grond van ongeschreven recht beschikken ook de andere Caribische eilanden binnen het Koninkrijk over de mogelijkheid om eenzijdig te besluiten uit het Koninkrijk te treden. Nederland beschikt als voormalige kolonisator op grond van internationaal recht niet over deze mogelijkheid. Naar mijn oordeel resulteert deze ongelijkheid niet in discriminatie. Discriminatie duidt immers op een onderscheid waarvoor geen rechtvaardiging bestaat. Een dergelijke rechtvaardiging is hier met het internationale recht en in bredere zin de Nederlandse koloniale geschiedenis echter ruim voorhanden. Ik wil mij overigens juist sterk maken om de samenwerking tussen de Landen binnen het Statuut te verdiepen, met respect voor ieders autonomie.

Vragen van het lid Kamminga, R. (VVD)

Vraag:

Er gebeurt veel op de wederopbouw Sint-Maarten, maar de wederopbouw gaat heel traag, zoals het vliegveld, de gevangenis en de afvalberg. Welke mogelijkheden zijn er om de wederopbouw te versnellen en hoe ziet de staatssecretaris dit?

Vraag:

Over welke punten van de trage wederopbouw op Sint-Maarten heeft de staatssecretaris de meeste zorg? Welke oplossingen ziet de staatssecretaris voor de trage wederopbouw van Sint-Maarten?

Antwoord op de bovenstaande twee vragen:

Ik kan u melden dat de wederopbouw van Sint-Maarten volop in uitvoering en op koers is. Volgens de Wereldbank is de uitbetaling van de trustfonds portefeuille in Sint-Maarten 22% sneller dan vergelijkbare programma's voor kleine eilandstaten in de Caribische regio. Ieder project in het trustfonds Wederopbouw Sint-Maarten (trustfonds), dat door de Wereldbank gemanaged wordt, vergt een gedegen voorbereiding om uiteindelijk succesvol te zijn. In de eerste jaren van het trustfonds is hieraan veel tijd besteed. Ondertussen zijn veel projecten in uitvoering gegaan en diverse (deel) resultaten opgeleverd. Steeds meer

resultaten worden zichtbaar (Kamerstukken 2021-22, 34 773, nr. 26). Ik begrijp dat het voor de mensen die geraakt zijn altijd sneller kan én moet. Gevoelsmatig begrijp ik dat ook. Daarom helpt waar mogelijk Nederland met het oplossen van knelpunten die vertragend werken.

De belangrijkste knelpunten bij de uitvoering van de wederopbouwprojecten zijn vanwege de kleinschaligheid van Sint-Maarten onvoldoende capaciteit en kennis, en ook de hoge wereldwijde inflatie- en productieketencrisis.

Waar mogelijk ondersteunt Nederland daarom de overheid van Sint-Maarten met extra capaciteit en specifieke expertise. Een voorbeeld is de inzet van de Royal Schiphol Group bij het herstel van de vliegveldterminal die na een gedegen voorbereiding in oktober 2021 is gestart. Tevens is aan Sint-Maarten technische assistentie gegeven waardoor voortgang geboekt kan worden op een duurzaam afvalbeleid. Op dit moment vinden op het dossier van de afvalberg nog meer vorderingen plaats. Zo is in september gestart met de herhuisvesting van de mensen die op of naast de afvalberg wonen.

Tenslotte ga ik in op de gevolgen van de wereldwijde inflatie- en productieketencrisis. Zoals ik in mijn brief aan uw Kamer van 10 juni 2022 heb aangegeven, werd in de eerste helft van 2022 duidelijk dat het ziekenhuisproject, door de wereldwijde problemen in de productieketen, te maken heeft met hogere kosten. Ook andere projecten kunnen hiervan hinder ondervinden en met hoge kosten worden geconfronteerd. In principe is het aan het trustfonds om deze risico's te mitigeren. Wel zal hierover gesproken worden tijdens de aankomende stuurgroep-vergadering van het trustfonds. Ik zal u hierover te zijner tijd informeren.

Tijdens de noodhulp-, early recovery-, en wederopbouwfase zijn herstelwerkzaamheden uitgevoerd aan de gevangenis op Sint-Maarten. Voor het overige vallen de verbeteringen aan het gevangeniswezen niet onder de activiteiten van het trustfonds. Voor de recente stand van zaken over de rol van Nederland en het gevangeniswezen in Sint-Maarten heb ik u op 18 oktober jl. geïnformeerd.

Vraag:

Het valt de VVD wel op dat veel middelen en afspraken vooral zien op subsidies en aanvullende uitkeringen en nauwelijks op het vergroten van de economische weerbaarheid. Hier ligt nu de sleutel om toekomstige schokken op te kunnen vangen, meer banen te creëren en daarmee ook de armoede echt structureel te gaan bestrijden. Kan de staatssecretaris aangeven welke initiatieven op dit punt worden ondernomen?

Antwoord:

Het belangrijkste economisch fundament voor economische stabilisatie en herstel tijdens de Coronacrisis is gelegd met de liquiditeitssteun. Hierdoor is voorkomen dat de economieën van de landen geheel instortten en konden buitenlandse kredietverstrekkers vertrouwen houden in de Landen. Door de liquiditeitshulp werden bedrijven en burgers gesteund en zijn veel faillissementen voorkomen en konden werknemers in dienst blijven. Hierdoor konden de bedrijven beter profiteren van het herleefd toerisme. Dit leidde tot sterk conjunctureel herstel. Om het economisch groei-vermogen te versterken wordt sinds eind 2020 met de Landen samengewerkt aan de implementatie van de zogenoemde 'landspakketten'. Deze landspakketten bestaan uit hervormingen op belangrijke thema's als financieel beheer, belastingen, economie, zorg, onderwijs en versterking van de rechtstaat. Dat zijn belangrijke randvoorwaarden voor een duurzame economische ontwikkeling. De landspakketten zijn er daarmee ook op gericht de financieel economische weerbaarheid van de landen te vergroten, zodat zij beter in staat zullen zijn een volgende crisis op te vangen.

De Tweede Kamer wordt elk kwartaal met de uitvoeringsagenda geïnformeerd over de voortgang van de implementatie van de landspakketten in het afgelopen kwartaal en over de uitvoeringsagenda voor het komende kwartaal.

Ook in kader van het totaalpakket uit 2020 heeft Nederland Aruba in 2021 en 2022 rentelastverlichting gegeven door in totaal voor ruim een half miljard Arubaanse florins (ofwel bijna 260 miljoen euro) aan aflopende buitenlandse kredieten goedkoop te herfinancieren. Ook is er 20 miljoen euro beschikbaar gesteld voor de stimulering van de scheepsbouw op Curaçao.

Tot slot werk ik momenteel samen met mijn collega's van EZK hard aan het openstellen van garantieregelingen van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO), het Nationaal Groeifonds en regelingen voor duurzame energieproductie (SDE++) voor aanvragen uit het hele Koninkrijk. Het is van belang om daar ook nieuwe vormen voor de landen voor economische groei mee te nemen.

Voor Caribisch Nederland geldt dat zij als integraal onderdeel van Nederland rechtstreeks profiteren van diverse investeringen vanuit de Rijksoverheid in de sociaaleconomische structuur. Ook heeft dit kabinet een extra impuls gegeven aan de vrije uitkering van het BES-fonds, zodat openbare lichamen ook beschikken over extra middelen voor bijvoorbeeld investeringen in de infrastructuur. Hierbij wordt direct en indirect vanuit het kabinet bijgedragen aan de economische ontwikkeling van de eilanden. Daarbij geldt voor Bonaire dat de economie over de afgelopen jaren fors is gegroeid en het meer van belang is om meer inwoners van Bonaire te laten profiteren van die groei. Daarom heeft dit kabinet bij het Regeerakkoord ook middelen ter beschikking gesteld voor arbeidsbemiddeling, om- en

bijscholing en om de aansluiting van onderwijs op de arbeidsmarkt te verbeteren (2 miljoen euro structureel).

Vraag:

VVD zegt al langer dat er meer ingezet zou moeten worden op landbouw, mooi voorbeeld op Saba maar schaal waarop dit plaatsvindt is nog te klein. Welke mogelijkheden ziet de staatssecretaris om dit soort initiatieven op de schalen? En wat is er gedaan met het rapport van de universiteit Wageningen? Hierbij verwijs ik ook naar een motie van mijn voorganger Aukje de Vries. Hoe is daar opvolging aangegeven? En op welke wijze hebben de middelen die zijn vrijgemaakt voor landsbouw ook daadwerkelijk gerendeerd? (Motie-Aukje de Vries 35420-356 en gewijzigde motie-Aukje de Vries c.s. over een extra impuls aan de landbouw op de BES 35420-341).

Antwoord:

De minister van LNV heeft de afgelopen jaren fors ingezet op een verbetering van de lokale voedselproductie. Zo is er op Bonaire veterinaire dienst opgezet en het slachthuis wordt gerenoveerd, is er op Saba een groentekas bij een school geplaatst, en wordt er op Sint-Eustatius gewerkt aan de professionalisering van de geitenhouderij. Het maakt ook onderdeel uit van het Natuur en Milieubeleidsplan Caribisch Nederland 2020-2030 dat aan uw Kamer in april 2020 is aangeboden. In 2021 is uw Kamer ook geïnformeerd over het rapport van Wageningen waarin aangegeven is dat de adviezen van het rapport aansluiten bij de uitvoering door de openbare lichamen van de eilanden als ook de inzet om landbouw, visserij en natuurbeheer onderdeel te laten zijn van een integrale voedselsysteem benadering. Praktisch gezien is er op het terrein van regelgeving, uitvoering en organisatie, concrete land en tuinbouwproductie, professionalisering van geitenhouderij, watervoorziening, voedselveiligheid onderwijs en kennisontwikkeling voortgang geboekt. De mogelijkheden om onderdelen op te schalen is sterk afhankelijk van de lokale en regionale situatie. Knelpunt hierbij is de kleinschaligheid, maar daar waar mogelijk vindt opschaling plaats. In het kader van de uitvoering van het Natuur en Milieubeleidsplan Caribisch Nederland 2020-2030 zijn middelen gereserveerd voor het opzetten van een fonds voor landbouw en visserij waarvan ondernemers gebruik kunnen maken voor investeringen in hun bedrijf, bijvoorbeeld op het terrein van watervoorziening. Dit fonds is op dit moment in ontwikkeling door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland in samenwerking met de openbare lichamen Bonaire, Saba en Sint-Eustatius.

Vraag:

De staatssecretaris wil werk maken van basisvoorzieningen zoals de notaris, de pinautomaat en het internet. Maar we zien vooral taskforces, werkgroepen en extra overlegstructuren. De problemen zijn niet nieuw, wat de VVD betreft tijd voor actie. Deelt de staatssecretaris dit?

Antwoord:

Op 14 september jl. is de Taskforce knelpunten Caribisch Nederland gelanceerd. Dit is gebeurd in een startbijeenkomst die ik hield met bestuurders en vertegenwoordigers van het openbaar lichaam Saba en Sint-Eustatius. Deze gezamenlijke Taskforce zal zich richten op een aantal lang bestaande knelpunten die verdere economische ontwikkeling in de weg staan, zoals onder andere de bancaire dienstverlening, notariële dienstverlening en het ontbreken van het BSN-systeem op Caribisch Nederland. Deze knelpunten zijn niet nieuw en de eerlijkheid gebiedt te zeggen dat als er makkelijke oplossingen voorhanden waren, die al zouden zijn gerealiseerd. Dat neemt niet weg dat het kabinet vastberaden is om samen met de openbare lichamen tot concrete oplossingen te komen. De eerste stap is om nu met de eilanden de problemen goed te analyseren en op basis daarvan voor elk van de deelonderwerpen met een plan van aanpak te komen. De Taskforce rapporteert over voorgestelde maatregelen, ingezette acties en geboekte resultaten. Waar nodig zal er bestuurlijk overleg plaatsvinden tussen het kabinet en de openbare lichamen om tot besluitvorming te komen en daadwerkelijk tot oplossingen te komen.

Vraag:

Na elk akkoord over liquiditeitssteun komen toch weer nieuwe onderhandelingen over de voorwaarden, zo ook bij de geschillenregelingen. Hoe staat het daarmee?

Antwoord:

Nadat het voorstel van rijkswet Koninkrijksgeschillen is ingetrokken in de zomer van vorig jaar, is het initiatief tot het ontwerpen van een nieuw voorstel door het IPKO bij de Caribische landen neergelegd. Het was de bedoeling dat dit ontwerp tijdens het meest recente IPKO in september in Nederland zou worden gepresenteerd. Naar ik heb begrepen is dit doorgeschoven naar het eerstvolgende IPKO in 2023. Ik heb mij steeds bereid verklaard om hierover mee te denken, juist omdat ik het enorm belangrijk vind dat er na zoveel jaren eindelijk een geschillenregeling tot stand komt waarin alle landen zich kunnen vinden. Hopelijk vormt het ontwerp waarmee de landen komen een goede stap in deze richting.

Vraag:

Het kabinet heeft niet voor niets ingezet op een wetsverankering van het toezicht op de hervormingsprojecten. Landen komen hierover met een voorstel, maar het geduld van de VVD begint op te raken. Wanneer is voor de staatssecretaris het punt bereikt dat haar geduld op raakt?

Antwoord:

Naar aanleiding van de verslagen van uw Kamer en de Staten van de landen heb ik eind juni jl. met de ministers-presidenten gesproken. Vanwege de kritische verslagen, heb ik met hen afgesproken dat zij met een gedeeld, alternatief voorstel voor deze Rijkswet zouden komen. Dit voorstel ontving ik op 1 september jl. Op mijn verduidelijkende vragen hierover ontving ik vervolgens op 4 oktober jl. de antwoorden. Ik wil hier eerst langer met de ministers-presidenten over spreken voordat ik er inhoudelijk in uw Kamer op in kan gaan. Mijn voornemen is om dit eind november te doen.

Voor mij staat voorop dat de hervormingen uitgevoerd worden zodat de economieën van de landen sterker en weerbaarder worden en de inwoners van de landen verbeteringen ervaren in hun welzijn en welvaart. Ik vind het belangrijk dat we daartoe afspraken met elkaar vastleggen over de samenwerking en het toezicht waarbij alle betrokkenen zich comfortabel voelen.

Ik ben voornemens eind november tijdens een bestuurlijk vierlandenoverleg met de ministers-presidenten te spreken over hoe we de komende jaren beter met elkaar op verschillende onderwerpen, waaronder de noodzakelijke hervormingen, kunnen samenwerken. Ik realiseer mij dat dit op korte termijn geen duidelijkheid geeft. Ik vind het echter van groot belang dat we hier met elkaar uit komen, op een gelijkwaardige en respectvolle manier. Dat kost tijd en ik wil daarvoor het nodige geduld opbrengen.

Dat gesprek mag uiteraard niet ten koste gaan van de voortgang bij de uitvoering van de hervormingen, waar nu juist goede stappen worden gezet. Hieraan wordt ondertussen dan ook in samenwerking tussen de Tijdelijke Werkorganisatie binnen mijn ministerie en de landen doorgewerkt middels de werkwijze die wij de afgelopen twee jaar met elkaar hebben opgebouwd. Ik zal uw Kamer op de hoogte blijven houden over de vorderingen.

Vraag:

Toetsing van de plannen en stevig toezicht op de uitvoering is randvoorwaardelijk, om te borgen dat de investeringen daadwerkelijk ten goede komen aan de bewoners daar. In het verleden is gebleken dat dit niet vanzelfsprekend is. Hoe is het toezicht in de tussentijd geborgd op al de (hervormings)projecten. Zijn er lacunes? En hoe worden die opgevangen? Ik neem aan dat het kabinet niet voor niets heeft ingezet op een wettelijke verankering.

Antwoord:

De landen zijn – vooruitlopend op de wettelijke verankering van de hervormingsprojecten – twee jaar geleden reeds gestart met de uitvoering van de hervormingen zoals opgenomen in de Landspakketten. Bij de uitvoering hiervan wordt reeds langs de lijnen van de consensusrijkswet COHO gewerkt, waarbij in plaats van het COHO wordt gewerkt met ondersteuning en onder toezicht van een Tijdelijke Werkorganisatie (TWO) binnen het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

De TWO rapporteert elk kwartaal aan de Rijksministerraad over de voortgang van de hervormingen. Wanneer de TWO constateert dat er onvoldoende voortgang wordt geboekt op het doorvoeren van de hervormingen, gaan zij hierover met het betreffende land in gesprek en kan de TWO ondersteuning bieden. Tevens is deze rapportage de afgelopen twee jaar mede als grondslag gebruikt voor het al dan niet toekennen van aanvullende liquiditeitssteun.

Naast het houden van toezicht ben ik ervan overtuigd dat hervormingen pas echt kans van slagen hebben als de landen achter de hervormingen staan en eigenaarschap nemen. De afgelopen twee jaar heb ik gezien dat de landen al de nodige stappen hebben gezet om de hervormingen uit het Landspakket te realiseren, zoals de oprichting van een mededingingsautoriteit in Aruba, de hervormingen met betrekking tot het grondbeleid in Curaçao en het verbeteren van financiële processen in Sint-Maarten.

We blijven in gesprek met de landen om afspraken vast te leggen over ondersteuning en toezicht. Tot die tijd zullen we blijven doorwerken op de huidige wijze.

Vraag:

In de begrotingen zijn termijnen van de aflossingen gezet en de bedragen ingeboekt. Hoe realistisch is dat?

Antwoord:

In dit verband is het goed onderscheid te maken tussen de liquiditeitsleningen in het kader van de covidpandemie en de overige leningen. Voor de overige leningen zijn langjarige afspraken gemaakt over rente en aflossing die al sinds het aangaan van de leningen worden nagekomen. Voor de liquiditeitsleningen gelden op dit moment kortlopende afspraken. Zoals ik de Kamer in april van dit jaar heb laten weten, zijn de eerste acht tranches liquiditeitssteun in april 2022 kortlopend geherfinancierd met een looptijd tot oktober 2023. Daarbij heb ik toegelicht dat de financieel-economische draagkracht van de landen op dat moment nog onvoldoende bepaalbaar was om langjarige afspraken te maken over looptijd, rente en aflossing. Door een wijziging in de begrotingsmethodiek per 2023 worden ontvangsten op

leningen ook in de begroting opgenomen (voorheen werden alleen de rente-ontvangsten geraamd). Omdat er nog geen vervolgsafspraken vastliggen over de in 2023 aflopende kortlopend geherfinancierde liquiditeitsleningen, zijn volledige aflossingen van die leningen als inkomsten geraamd in 2023. De gesprekken met de landen over die leningen zullen tijdig worden gestart. Daaruit zal volgen welke aflossingsverplichtingen er voor de landen in 2023 en verder zullen zijn. Wij streven ernaar tot realistische afspraken te komen, die rekening houden met de financieel-economische draagkracht van de landen.

Vraag:

De financiën van de landen moeten echt op orde komen. Zo heeft de VVD nog vragen over de opvolging van Aruba van de aanbevelingen van het CAft. Hoe ziet de staatssecretaris die weg vooruit? Komt er bijvoorbeeld nog een aanwijzing en zo niet, wat gaat de staatssecretaris dan doen?

Antwoord:

Het CAft heeft de RMR medio juli geadviseerd om Aruba een aanwijzing te geven om de begroting voor 2022 op orde te brengen. De RMR spreekt vrijdag over de begroting 2022 van Aruba. Ik zal uw Kamer hierover zo spoedig mogelijk na de RMR informeren. Vanaf 2023 moeten de landen weer voldoen aan de begrotingsnormen uit de Rft voor Curaçao en Sint-Maarten en de combinatie LAft/Protocol voor Aruba. Hierover heb ik u reeds per brief geïnformeerd. Dat betekent voor Curaçao en Sint-Maarten begrotingsevenwicht. Aruba dient jaarlijks een financieringsoverschot van 1% BBP te presenteren omdat de schuldquote van Aruba al jaren veel te hoog is. Momenteel is de staatschuld 90% terwijl het Bruto Binnenlands Product (ofwel de stand van de economie) nu hoger is dan voor de Covid-19 pandemie.

Om te voldoen aan die begrotingsnorm kan Aruba zijn begroting op orde brengen door de adviezen van het CAft op te volgen, ofwel gericht structureel verlagen van de uitgaven en verhogen van de belasting-compliance en niet te veel te leunen op additionele inkomstenverhogingen.

Daarnaast wordt middels de hervormingen van het landspakket ingezet op versterking van het economisch verdienvermogen van de landen (en dus op extra overheidsinkomsten). Om het begrotingsbeleid te versterken wordt in dat landspakket ook ingezet op versterking van het financieel beheer. Dit helpt de landen om meer dan nu 'in control' te komen.

Vraag:

Is één miljoen euro voor de bestuurlijke aanpak van ondermijning voldoende om de problemen op te lossen? Want naast preventie moeten ook actieve vervolging en vergrote

opsporingscapaciteit leiden tot het minder aantrekkelijk maken van het Caribisch gedeelte van het Koninkrijk.

Antwoord:

De aanpak van ondermijning van criminaliteit is een autonome aangelegenheid en dus aan de landen zelf. Nederland ondersteunt de landen hierbij.

De beschikbare één miljoen voor de bestuurlijke aanpak is slechts een onderdeel van de bijdrage die Nederland levert aan de aanpak van ondermijning in de landen. Dit is bedoeld ter ondersteuning van de ontwikkeling van bestuurlijke instrumentaria voor de aanpak van ondermijning. Daarnaast levert Nederland een structurele bijdrage voor het Recherche Samenwerkingsteam (RST), het Openbaar Ministerie en het Gemeenschappelijk Hof die oplopen tot ongeveer jaarlijks 50 miljoen euro in 2025. De landen vergroten hiermee hun opsporings- en vervolgingscapaciteit.

Vraag:

Is de staatssecretaris het ermee eens dat de situatie omtrent de grenzen zorgwekkend is, en kan zij aangeven op welke termijn de grenzen met Venezuela weer geopend worden? Kan de opening van de grens met Venezuela extra uitdagingen met zich meebrengen?

Antwoord:

Ik deel het belang van gedegen grenstoezicht om te voorkomen dat er een zorgwekkende situatie aan de grenzen ontstaat. De heropening van de grens met Venezuela leidt tot meer verplaatsingen via zee en lucht. Ook kan een toename van vreemdelingen en invoer van contrabande niet worden uitgesloten. Daarom ondersteunt mijn departement de komende jaren de versterking van grenstoezicht met de uitzending van 71 VTE medewerkers van de Koninklijke Marechaussee, 16 VTE van de Douane en de investering van 16 miljoen euro in lokale diensten.

Het ministerie van Buitenlandse Zaken heeft namens het Koninkrijk bij Venezuela verzocht om een technisch grensoverleg met als doel een gefaseerde heropening van de grens. Om die reden kan er dus op dit moment ook nog niet worden aangegeven wanneer de grens open zal gaan.

Vraag:

Er is nog steeds sprake van drugscriminaliteit en mensenhandel. Daarom is het goed dat kabinet inzet op extra ondersteuning door Marechaussee en Douane. Maar vraag is hier of de 16 extra douanebeambten voldoende slagkracht kunnen bieden? Hoe kijkt de staatssecretaris daarnaar?

Antwoord:

Onder het protocol versterking grenstoezicht stuurt de Nederlandse douane 16 VTE naar de drie Caribische landen. Zij zijn nadrukkelijk geen extra handen aan de grens, maar zijn daar om de lokale diensten te versterken door middel van opleidingen en twinning. Deze inzet is op basis van de plannen van aanpak voor de versterking van grenstoezicht, die de landen zelf hebben opgesteld. Hiermee ondersteunen wij de lokale diensten bij de duurzame versterking van het toezicht op de grenzen.

Vraag:

De VVD heeft grote zorg over de toenemende invloed van China op de eilanden. Ziet de staatssecretaris dit ook en wat doet het kabinet om te voorkomen dat er een te grote afhankelijk ontstaat van China?

Antwoord:

Waakzaamheid is altijd geboden als het gaat om een grote mate van beïnvloeding door andere staten. Het ministerie van Buitenlandse Zaken heeft een adviserende rol richting de autonome Landen van het Koninkrijk en kan eventuele risico's signaleren en benoemen. Aruba, Curaçao en Sint-Maarten kunnen bijvoorbeeld, conform artikel 29 van het Statuut, niet zonder instemming van de Rijksministerraad leningen aangaan met partijen buiten het Koninkrijk, dus ook niet met China. De Rijksministerraad verleent geen instemming als dit in strijd is met de belangen van het Koninkrijk. Dit is een waarborg om te voorkomen dat andere landen via leningen invloed kunnen krijgen binnen het Koninkrijk of op het buitenlands beleid.

Vragen van het lid Wuite, J. (D66)**Vraag:**

Kan de staatssecretaris ons informeren wanneer het groeifonds en financiering versneld met meer urgentie open wordt gesteld zodat er meer werk van klimaatadaptie kan worden gemaakt?

Antwoord:

Het Nationaal Groeifonds staat al open voor Caribisch Nederland. De departementen of bedrijven/kennisinstellingen kunnen in de derde ronde aanvragen indienen. Indien de eilanden uit Caribisch Nederland hier geen gebruik van maken zal het kabinet bezien welke

mogelijkheden er liggen in de vierde ronde. Over de toepassing van het Groeifonds, SDE++ regeling en de garantieregelingen van het RVO voor de CAS-landen wordt u later dit jaar geïnformeerd, inclusief een passende nieuwe ondergrens voor Caribisch Nederland.

Vraag:

Kan de staatssecretaris toezeggen om bijvoorbeeld een burgerraad te organiseren met de Caribische studenten en diaspora hier in Nederland (in context Koninkrijksconferentie) om de vlucht naar voren te nemen?

Antwoord:

Sinds het begin van mijn aantreden als staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heb ik een aantal bijeenkomsten georganiseerd bij mij op het ministerie met leden van de Caribische diaspora, waaronder studenten, young professionals en Caribische experts op verschillende onderwerpen. Wij hebben daar gesproken over diverse en belangrijke maatschappelijke thema's. Ik vind het belangrijk om in gesprek te blijven met de mensen waar ons werk om draait, en de persoonlijke ervaringen en verhalen te horen. Deze bijeenkomsten zal ik blijven organiseren, en ik blijf de banden met de diaspora te versterken. Ik ben dan ook voornemens volgend jaar één of meer college tour bijeenkomsten te organiseren, waarbij ik in gesprek ga met een grotere groep Caribische studenten.

Vraag:

Wat gaat de staatssecretaris concreet doen om meer prioriteit te geven aan onderwijs en cultuur?

Antwoord:

Het kabinet investeert in onderwijs en cultuur en onderschrijft het belang van die onderwerpen. Vanwege het principe van comply-or-explain geldt expliciet dat voor alle investeringen in het onderwijs ook wordt gekeken naar de investeringen voor de scholen op Caribisch Nederland. Zo lopen de scholen in Caribisch Nederland mee in de subsidieregeling rondom het masterplan basisvaardigheden. Er wordt maatwerk toegepast bij de inzet rondom het programma school en omgeving. Ook voor nieuwe inzet wordt expliciet gekeken naar de uitwerking op de scholen op Caribisch Nederland, zoals bijvoorbeeld rondom de aanstaande inzet voor schoolmaaltijden vanaf januari 2023 door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Tevens is het ministerie van OCW momenteel in gesprek met de scholen en de openbare lichamen over de totstandkoming van de Derde Onderwijsagenda Caribisch Nederland.

Om de concrete afspraken wat betreft cultuur vast te leggen heeft de staatssecretaris voor Cultuur en Media op 27 september een cultuurconvenant afgesloten met de bestuurders van de openbare lichamen. Op basis van dit convenant wordt de komende tijd gewerkt aan een agenda per eiland. Dit gaat gebeuren door samenwerking op het gebied van cultuureducatie, -participatie, investeringen in bibliotheken en door de toegankelijkheid van cultuurfondsen te verbeteren. Speciale aandacht is er voor het gedeelde cultureel erfgoed en het slavernijverleden. Daarnaast wordt gewerkt aan meer culturele samenwerking in het Koninkrijk via het vierlandenoverleg en de werkgroepen die onderwerpen voorbereiden en door inzet van de zes rijkscultuurfondsen voor alle zes eilanden. Een pilot over het verbeteren van hun zichtbaarheid en toegankelijkheid zal eind dit jaar worden afgerond en in januari volgen conclusies en aanbevelingen daarover. Hierover onderhoudt het ministerie van OCW nauw contact met de fondsen.

Vraag:

Wanneer wordt de Kamer door BZK geïnformeerd over het opheffen van de registratieverplichting voor de volgende Europese parlementsverkiezingen en wanneer worden geïnformeerd over het opheffen en minimaliseren van het democratisch deficit?

Antwoord:

Het opheffen van het democratisch deficit en de toegankelijkheid van verkiezingen voor het Europees Parlement in de Caribische landen zijn twee onderwerpen uit het coalitieakkoord. Het democratisch deficit is een onderwerp dat primair onder mijn politieke verantwoordelijkheid valt, het onderwerp Europese parlementsverkiezingen wordt primair getrokken door de minister van BZK, vanwege haar verantwoordelijkheid voor het kiesrecht. Beide onderwerpen hebben voor ons prioriteit. Deze week spreek ik met de minister-presidenten van de landen over de planning van een bestuurlijk overleg, vermoedelijk eind november, over onder andere het democratisch deficit. Over de uitkomsten dit bestuurlijk overleg zal ik de Kamer zo spoedig mogelijk schriftelijk informeren nadat dit heeft plaatsgevonden.

Zoals al aan uw Kamer is gemeld, is de minister van BZK voornemens om over de toegankelijkheid in de Caribische landen van de Europese Parlementsverkiezingen een hoofdlijnennotitie aan uw Kamer te sturen. Tijdens het bestuurlijk overleg wil ik ook het eerste gevoelens van de landen peilen over dit onderwerp. In de hoofdlijnennotitie zullen verschillende mogelijkheden en hun voor- en nadelen worden uitgewerkt. Ook het afschaffen van de registratieplicht en het standpunt van de landen zullen in de hoofdlijnennotitie worden meegenomen. Er wordt gestreefd om de hoofdlijnennotitie eind van dit jaar of het eerste kwartaal van 2023 aan uw Kamer te zenden.

Vraag:

Wanneer wordt de Kamer geïnformeerd door BZK over het opheffen en minimaliseren van het democratisch deficit? Verschillende wetenschappers hebben al veel werk verricht door verschillende modellen tegen het licht te houden. We hoeven niet vanaf punt 0 te beginnen. Voor meer autonomie en meer representatie in ons parlement lijkt het Deense of Nieuw-Zeelandse model het beste te passen. Zijn minimaal 3 tot 5 zetels in de Staten-Generaal en een Koninkrijkssecretariaat oplossingen voor een betere representatie en kennisdeling?

Antwoord:

Het vraagstuk van democratische vertegenwoordiging in het Koninkrijk is een belangrijk thema. Dat blijkt uit het feit dat het wordt benoemd in het coalitieakkoord en ook het recent verschenen boek 'Ongemak' van de wetenschappers Oostindie en Veenendaal gaat er uitgebreid op in. Er zijn verschillende oplossingsrichtingen voor dit vraagstuk denkbaar. De toekenning van kwaliteitszetels, zoals gebeurt in Denemarken en Nieuw-Zeeland, is daar één van. Net zoals wellicht de instelling van een Koninkrijkssecretariaat. Of het ook de meest ideale oplossingen zijn voor een betere representatie van de landen in het Koninkrijk, kan ik op dit moment niet zeggen. Zoals mevrouw Wuite in haar bijdrage zelf ook aangaf, zullen we daarover eerst op een ordentelijke manier een debat moeten starten. En dat begint wat mij betreft met een gesprek met de Caribische landen zelf. Daar zet ik nu op in en daar wil ik voor het einde van dit jaar werk van maken. Zodra dat gesprek is gestart, zal ik uw Kamer hierover informeren en kan ik met u in debat over de merites van de verschillende oplossingsrichtingen.

Vraag:

Wat doen de staatssecretaris en haar collega's van Buitenlandse Zaken en voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking structureel om de Landen te betrekken bij handelsmissies zodat buitenlandse handel ook beter wordt ingebed in de lopende hervormingsagenda?

Antwoord:

In de brief van 14 oktober jl. heb ik u geïnformeerd dat handelsmissies en het economisch beleid een autonome bevoegdheid zijn van de Caribische Landen. De Landen bezoeken zelf regelmatig – al dan niet op ministersniveau – landen in de regio en daarbuiten om contacten aan te boren en kansen te benutten die er zijn op het gebied van handel en economische samenwerking. Zij worden hierin bijgestaan en begeleid door de ambassades. Voorts is het instrumentarium van Nederland voor handelsbevordering in 2018 opengesteld voor alle

ondernemers in het hele Koninkrijk, hetgeen de mogelijkheid tot deelname van Caribische ondernemers aan internationale handelsmissies betekent. Daar waar relevant maken bewindspersonen en/of het bedrijfsleven van de Caribische Landen ook deel uit van de officiële delegatie namens het Koninkrijk, zoals recent bij de missie naar Californië en Texas met Koningin Máxima naar de Verenigde Staten. De voorbereiding en begeleiding hiervan vindt plaats onder verantwoordelijkheid van de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

Vraag:

Is een associate lid van de CARICOM goed om bijvoorbeeld functionele economische samenwerking in de regio, en dus met de landen, verder te bevorderen?

Antwoord:

Aruba, Curaçao en Sint-Maarten kunnen als afzonderlijke landen binnen het Koninkrijk geen volwaardig lidmaatschap van de Caricom verkrijgen. Het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden kent de bevoegdheid tot het sluiten van verdragen en volwaardige lidmaatschappen van internationale organisaties uitsluitend toe aan het Koninkrijk. Het is conform de toetredingsregels van Caricom voor de landen wel mogelijk een geassocieerd lidmaatschap aan te gaan. Dit biedt een goed alternatief om aangesloten te blijven bij de doelstelling van Caricom en hiermee de functionele economische samenwerking te bevorderen. Het is aan de landen zelf om dit te besluiten.

Vraag:

Kent de staatssecretaris de recent gepubliceerde rapporten over de groeiende invloed van China in LA en Caribisch gebied en kan zij toezeggen hierover in gesprek te gaan met haar collega's en de Kamer te informeren over de uitkomst omdat het gaat over Koninkrijk aangelegenheden?

Antwoord:

De rapporten zijn mij bekend gelet op de raakvlakken met het Caribische deel van het Koninkrijk. Het ministerie van Buitenlandse Zaken neemt de bevindingen uit deze rapporten, net als andere ontwikkelingen, mee in het algemene Chinabeleid. De Tweede Kamer wordt hierover geïnformeerd in de beleidsagenda bij de begroting van het ministerie van Buitenlandse Zaken.

Vraag:

Wat vindt de staatssecretaris van de oproep van de Caribische KvK's om de grens met Venezuela te heropenen en zijn financiële import- en exportregels tussen de Caribische landen en Caribisch Nederland opgeheven zodat voedselprijzen niet meer doorstijgen?

Antwoord:

Het signaal van de Kamers van Koophandel maakt duidelijk dat bij de overwegingen over een eventuele heropening van de grens met Venezuela ook het economische perspectief moet worden gezien. Het openen van de grens met buurland Venezuela zal een gunstig effect hebben op de handel in de regio en daarmee het aanbod op de markt en mogelijk de voedselprijzen kunnen hebben, maar moet in breder perspectief met ook veiligheid, politiek en migratie worden gezien. In het komende technische overleg met Venezuela over o.a. een douaneverdrag zal het ministerie van Buitenlandse Zaken vanzelfsprekend ook het economische perspectief meewegen.

Vraag:

De inzet moet voor D66 zijn om conform artikel 1 van onze Grondwet te stoppen met discriminatie en ongelijkheid, de zorgplicht serieus te nemen en de drie eilanden volwaardig onderdeel te laten zijn van Nederland. Kan de staatssecretaris toezeggen ook een wetgevingsagenda aan te leveren met een toelichting op de rol die zie hierbij zal spelen?

Antwoord:

In 2019 is een principebesluit genomen over de invoering van comply-or-explain: het normatieve uitgangspunt dat nieuwe Europees Nederlandse beleidsdoelenbeleidsintensiveringen, waaronder ook bijbehorende nieuwe wetgeving, ook toepasselijk dienen te zijn in Caribisch Nederland, tenzij er uitlegbare redenen zijn om dat niet te doen. Er wordt dus bij alle wetgeving nagegaan of deze wetgeving ook toepasbaar moet zijn voor Caribisch Nederland. Niet alleen worden daartoe de Aanwijzingen voor de regelgeving en het Draaiboek voor de regelgeving aangepast, tevens wordt geïnvesteerd in het opnemen van dit principe in de werkwijze rondom het opstellen van wetgeving. Dit houdt hiermee in dat ook bij sociale wetgeving Caribisch Nederland wordt gekeken of en op welke wijze Caribisch Nederland onderdeel moet zijn van deze nieuwe wetgeving. Binnen de kaders van comply or explain wordt daarnaast gewerkt aan een overzicht van prioritaire wetgeving. Deze wet- en regelgeving vloeit voort uit beleidsvoornemens en betreft niet alleen voorstellen die specifiek CN betreffen maar ook voorstellen die mede of gedeeltelijk op CN betrekking hebben. In dit overzicht van CN-wetgeving wordt ook de wetgeving opgenomen die noodzakelijk is voor de uitvoering van verdragen in CN. Dit

overzicht zal eind van het jaar aan de Tweede Kamer worden gezonden. Ik zal daarbij aangeven hoe ik mijn coördinerende rol daarbij zal invullen en wat de vervolgstappen zijn in de aanpak om de wetgeving te actualiseren.

Het uitgangspunt van comply or explain heeft inmiddels geresulteerd in onder andere compensatiepakketten die ook voor CN beschikbaar zijn gesteld (bv. eenmalige energietoelage en pakket koopkrachtmaatregelen) en in extra middelen voor klimaatmitigatie.

Vragen van het lid Bouchallikh, Kauthar (GroenLinks)

Vraag:

Er worden ook nog mensenrechten geschonden door Nederland. Al in 2016 tikte het College voor de Rechten van de Mens de Nederlandse regering op de vingers. Eerder is aandacht hiervoor gevraagd tijdens een debat in het voorjaar. De staatssecretaris zei toen gelukkig dat ze ermee bezig was. Hoe staat het er nu voor?

Antwoord:

Het College van de Rechten voor de Mens wees het kabinet op zijn verplichting tot spoedige invoering van mensenrechtenverdragen voor Caribisch Nederland. De implementatie van de mensenrechtenverdragen is, afhankelijk van het onderwerp van het verdrag, een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties; Justitie en Veiligheid; Sociale Zaken en Werkgelegenheid; en Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Vanuit mijn coördinerende rol voor Caribisch Nederland, ben ik met mijn collega's van de betreffende departementen in gesprek over een passende vorm van implementatie. Aan het eind van dit jaar, wordt in het kader van 'comply or explain' een overzicht van prioritaire wetgeving aan uw Kamer gezonden. In dit overzicht van CN-wetgeving wordt ook de wetgeving opgenomen die noodzakelijk is voor de uitvoering van verdragen in CN. Dit vraagt namelijk om maatwerk per eiland. Een goed voorbeeld hiervan is de implementatie van het Verdrag van Istanbul, onder verantwoordelijkheid van de staatssecretaris van VWS.

Vraag:

Alle inwoners van het Koninkrijk hebben recht op bescherming middels internationale verdragen. We moeten ervoor zorgen dat de verdragen ook voor Caribisch Nederland gelden en dat er voldoende middelen zijn om aan de verplichtingen uit die verdragen te voldoen. Hoe ziet de staatssecretaris dat?

Antwoord:

Ik ben met mevrouw Bouchallikh van mening dat alle inwoners van het Koninkrijk gelijkelijk recht hebben op bescherming middels internationale verdragen. Dat geldt met name voor Caribisch Nederland, dat onderdeel is van de rechtsorde van het land Nederland. Een stap richting deze gelijke bescherming is dat de Rijksministerraad in 2019 – naar aanleiding van een advies van de Adviesraad voor Internationale Vraagstukken – heeft besloten dat differentiatie in de gelding van toekomstige mensenrechtenverdragen tussen beide delen van Nederland niet langer is toegestaan. Wat reeds bestaande mensenrechtenverdragen betreft, wordt eraan gewerkt zulke differentiatie, waar nog aanwezig, op te heffen. Dit gebeurt momenteel bijvoorbeeld met het Verdrag van Istanbul inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld. De verantwoordelijkheid voor de implementatie van deze verdragen ligt primair bij de vakdepartementen. In het geval van het Verdrag van Istanbul is dat het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Voor het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is in dit verband een coördinerende rol weggelegd. Deze rol wordt onder andere ingevuld aan de hand van deelname aan de mensenrechtenverdragencommissie, waarin de vier landen van het Koninkrijk samenwerken om de uitvoering van mensenrechtenverdragen in de Caribische delen hiervan, dus inclusief Caribisch Nederland, te bevorderen.

Vraag:

Voor de andere landen in het Koninkrijk geldt dat er voldoende inspraak moet zijn in het proces. De RvS wijst hier nadrukkelijk op in haar ongevraagd advies van vorig jaar. Kan de staatssecretaris aangeven wat ze ondertussen met deze adviezen heeft gedaan?

Antwoord:

Op 19 september jl. heeft de Minister van Buitenlandse Zaken, mede namens mij, een nader rapport op het ongevraagde advies van de Afdeling advisering van de Raad van State van het Koninkrijk aan de Tweede Kamer aangeboden. In dit nader rapport wordt ingegaan op de verschillende aanbevelingen die door de Afdeling zijn gedaan om de verdragspraktijk in het Koninkrijk te verbeteren. In de Rijksministerraad is besloten deze aanbevelingen zoveel mogelijk op te volgen. Zo worden de Aanwijzingen voor de regelgeving en het Draaiboek voor de regelgeving aangepast, teneinde bij de verschillende vakdepartementen meer bewustzijn te creëren voor het zo vroeg mogelijk betrekken van de Caribische landen bij het onderhandelen en goedkeuren van verdragen. Ook is bijvoorbeeld afgesproken dat in het proces van verdragsonderhandeling en –goedkeuring voortaan meer acht wordt geslagen op de relatie met de waarborgfunctie van het Koninkrijk. Voor een volledig overzicht van alle

aanpassingen aan de verdragspraktijk als gevolg van het ongevraagd advies verwijs ik naar het bovengenoemde nader rapport.

Vraag:

De gelijke behandelingswetgeving is in de BES nog steeds niet ingevoerd en wordt dus niet gelijkwaardig uitgevoerd. Wat is de reden dat dit zo lang moet duren en wat is het tijdsplan van de staatssecretaris hierin? De nationaal coördinator tegen racisme en discriminatie heeft afgelopen september in het kader van gelijke behandeling opgeroepen tot een meldpunt Caribisch Nederland. Wat is er met deze oproep gedaan?

Antwoord:

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties voert momenteel een verkenning uit naar de toepassing van de algemene gelijke behandelingswetgeving in Caribisch Nederland. Hierin wordt onderzocht hoe de hier aan verbonden regels en instituties goed kunnen aansluiten op de Caribische context. In het kader van deze verkenning reist de komende maand een delegatie van het ministerie van BZK naar de eilanden. De resultaten van deze verkenning worden aan het einde van 2022 opgeleverd en hierop volgend wordt het benodigde wetstraject vanaf begin 2023 gestart. De aanbevelingen van de Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme, onder andere over het instellen van anti-discriminatievoorzieningen worden vanzelfsprekend meegenomen in de verkenning en het vervolgtraject.

Vraag:

De leden hebben overzicht van verdragen en de status daarvan. Wat gaat de staatssecretaris doen om ervoor te zorgen dat elk ministerie ook de verantwoordelijkheid voor de implementatie van de verdragen oppakt? Kan de staatssecretaris een tijdsplan geven waarin zij dit voor zich ziet?

Antwoord:

Ik heb de Tweede Kamer een lijst gestuurd met mensenrechtenverdragen, die in één of meer Caribische delen van het Koninkrijk nog op uitvoeringswetgeving en bekrachtiging wachten. De totstandkoming van zulke uitvoeringswetgeving is in beginsel een verantwoordelijkheid van elk van de vier landen in het Koninkrijk afzonderlijk. De Haagse ministeries kunnen derhalve geen verantwoordelijkheid oppakken voor de implementatie van verdragen in Aruba, Curaçao en Sint-Maarten. Deze verantwoordelijkheid van de Haagse ministeries is er wel voor Caribisch Nederland. De komende tijd wil ik mij inzetten voor het vergroten van het bewustzijn hiervan bij deze ministeries. Hiervan kan weer geprofiteerd worden door de

Caribische landen, die kunnen aanhaken bij implementatieplannen die voor Caribisch Nederland worden opgesteld. Dit is een van de aanbevelingen van de Adviesraad voor Internationale Vraagstukken, die in 2019 door de Rijksministerraad is overgenomen. Een algemeen tijdspad waarbinnen de ministeries toewerken naar de implementatie in Caribisch Nederland van verdragen die daar nog niet gelden, valt niet te geven. Dit is casus-specifiek. In de mensenrechtenverdragencommissie wordt wel periodiek stilgestaan bij de voortgang die op dit gebied door de vier landen, dus ook door Nederland, wordt geboekt. Binnen de kaders van 'comply or explain' wordt daarnaast gewerkt aan een overzicht van prioritaire wetgeving. Deze wet- en regelgeving vloeit voort uit beleidsvoornemens en betreft niet alleen voorstellen die specifiek Caribisch Nederland betreffen maar ook voorstellen die mede of gedeeltelijk op Caribisch Nederland betrekking hebben. In dit overzicht van CN-wetgeving wordt ook de wetgeving opgenomen die noodzakelijk is voor de uitvoering van verdragen in Caribisch Nederland.

Vraag:

Wat ons betreft worden de verplichtingen uit internationale klimaatverdragen omgezet in een concreet actieprogramma voor de aanpak van de klimaatcrisis in het gehele koninkrijk. Wat kan de staatssecretaris daarin betekenen?

Antwoord:

De internationale klimaatverdragen zijn niet van toepassing op het Caribisch deel van het Koninkrijk. Dat komt doordat het Caribisch deel van het Koninkrijk geen medegelding heeft van de Overeenkomst van Parijs. Daarom vloeien er ook geen verplichtingen voort uit deze klimaatverdragen voor de Landen noch de openbare lichamen. De regeringen van de landen Aruba, Curaçao en Sint-Maarten bepalen zelf hun standpunt over medegelding van het VN Klimaatverdrag en de Overeenkomst van Parijs. Ook het initiatief voor een eventuele toepassing op Bonaire, Saba en Sint-Eustatius ligt bij de openbare lichamen zelf. Voor medegelding is van belang dat de eilanden hun uitvoeringsregelgeving op orde hebben. Het is vervolgens ook aan deze landen om te bepalen hoe ze met de uit de Overeenkomst van Parijs voortvloeiende verplichtingen omgaan. Van belang is, tot slot, om helder te krijgen wat de consequenties zijn van medegelding onder meer qua uitvoeringslast, en wat hiervan de meerwaarde is voor de eilanden. Ik ga op korte termijn met de betrokken departementen om tafel om te bespreken hoe we Caribisch Nederland kunnen ondersteunen om de effecten van klimaatverandering te mitigeren. Wat de Landen betreft is klimaat een autonome aangelegenheid waar ze zelf verantwoordelijk voor zijn. Dat neemt niet weg dat wij kunnen kijken hoe we de Landen kunnen ondersteuning op hun verzoek.

Vraag:

Net als in Nederland ziet men op de eilanden de gevolgen van de vergrijzing. Door een aangenomen motie is er nu een staatscommissie ingesteld die zich gaat bezighouden met de impact van de vergrijzing en demografische ontwikkelingen op verschillende beleidsterreinen. Het is belangrijk dat ook CN en de Landen daarin worden meegenomen. Is dat ook zo? Kan de staatssecretaris daar iets over zeggen? Want de vergrijzing zal ook daar een enorme impact hebben en nog meer krijgen op de woningmarkt, zorg, onderwijs en arbeidsmarkt. Gezien de schaalgrootte zal het daar misschien nog wel veel meer impact hebben dan in Nederland.

Antwoord:

Het kabinet heeft aan de 'Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050' (hierna: de Staatscommissie) gevraagd om advies uit te brengen over scenario's, mogelijke beleidsopties en handelingsperspectieven van de regering, met betrekking tot de maatschappelijke gevolgen van de demografische ontwikkelingen, in het bijzonder van vergrijzing en migratie.

De minister van SZW heeft hierbij een coördinerende verantwoordelijkheid. Deze zomer heeft de Staatscommissie haar taakopdracht ontvangen, ook is inmiddels het instellingsbesluit in de Staatscourant gepubliceerd. De Staatscommissie heeft een zelfstandige rol waar het gaat over de wijze waarop invulling wordt gegeven aan de taakopdracht. Daar kan ik niet in treden. Tegelijkertijd zullen demografische ontwikkelingen ook een impact hebben op de Caribische delen van ons Koninkrijk. Ik kan de vraag van het lid Den Haan daarom goed plaatsen, maar gelet op de zelfstandige rol van de Staatscommissie is het aan hen – wanneer dit de wens van de Kamer is – om te bezien hoe Caribisch Nederland een plek kan worden gegeven in haar werk en advisering. Alsook welke consequenties dit heeft ten aanzien van het tijdsbeslag op dit aparte onderwerp.

Vraag:

Jongeren hebben weinig vooruitzicht op hun eigen eiland. En zeker als je kijkt naar Saba en Sint-Eustatius is het lastig om toekomstperspectief op je eigen eiland te hebben en dat is wel wat men graag wil. Het aantal probleemgezinnen neemt toe en er is onvoldoende tijd om bijvoorbeeld echt structureel naar oplossingen te zoeken. En je moet dit soort zaken, zoals armoede, gebrek aan perspectief, natuurlijk in een vroeg stadium onderkennen en ook kunnen begeleiden. Hoe kijkt de staatssecretaris hiernaar?

Antwoord:

Het kabinet zet in op het versterken van de arbeidsmarkt en heeft daarbij een speciale aandacht voor de positie van jongeren. Met de middelen uit het coalitieakkoord wordt structureel €1 miljoen per jaar ingezet op arbeidsbemiddeling, waarbij onder meer kan worden gedacht aan de inzet van jongerenconsulenten. Ook zet het kabinet in op versterking van samenwerking in het beroepsonderwijs en de aansluiting op de arbeidsmarkt. Dit moet het perspectief voor jongeren vergroten. Hiervoor is uit de middelen van het coalitieakkoord €0,5 miljoen voor het jaar 2022 uitgetrokken en €1 miljoen structureel voor 2023 en verder. Goed onderwijs draagt bij aan een beter perspectief op de toekomst. Daarom zet het kabinet in op het verbeteren van het basisonderwijs via de derde onderwijsagenda Caribisch Nederland. Tevens zet kabinet in op versterking beroepsonderwijs op de eilanden.

Vraag:

Het is fijn dat er stappen worden gemaakt voor wat betreft de ouderenzorg in Caribisch Nederland. Maar is dat voldoende? Hoe wordt dit ervaren door de ouderen zelf? Is er bekend dat er voorzieningen zijn zoals dagopvang, huishoudelijke hulp en maaltijdvoorzieningen om maar wat te noemen? Hoeveel mensen maken hier gebruik van? En nogmaals, hoe is de bekendheid onder ouderen van dit soort voorzieningen?

Antwoord:

Het kabinet is van oordeel dat er op alle drie de eilanden van Caribisch Nederland voldoende maatschappelijke ondersteuning voor zelfstandig wonende ouderen beschikbaar is, zoals dagopvang, vervoer en maaltijden. De voorzieningen zijn goed bekend bij de doelgroep en hun mantelzorgers. Dat neemt niet weg dat het ministerie van VWS kijkt wat nog beter kan. Om de bekendheid nog verder te vergroten is er op Bonaire een loket geopend waar ouderen geholpen bij de toeleiding naar deze voorzieningen. Zoals u in de brief van de staatssecretaris van VWS heeft kunnen lezen is de verwachting dat op 1 januari 2024 het besluit over maatschappelijke ondersteuning in werking treedt. Met het implementeren van dit besluit verwachten we de behoeften van ouderen en mensen met een beperking nog beter in beeld te krijgen. Wat betreft de verpleeghuiszorg zijn er op Saba en Sint-Eustatius geen wachtlijsten. Op Bonaire is er op dit moment wel een wachtlijst. Het verpleeghuis werkt daarom aan een uitbreiding van 10 plekken op korte termijn. Mede om voor te bereiden op een toekomstig toenemende vraag wordt op Saba een nieuw verpleeghuis gebouwd.

Vraag:

Duurzame overheidsfinanciën zijn belangrijk. Van CN heeft enkel Saba een goedkeurende accountantsverklaring. Ik snap dat corona niet heeft geholpen: - Wat doet de staatssecretaris

om daarbij te ondersteunen? - Wat is op dit moment de stand van zaken met betrekking tot het herstel?

Antwoord:

Ik onderschrijf dat duurzaam houdbare overheidsfinanciën van cruciaal belang zijn voor de openbare lichamen in het Caribische deel van het Koninkrijk. Dit is ook onderdeel van de bestuurlijke akkoorden die dit voorjaar zijn overeengekomen. Ik informeer uw Kamer naar aanleiding van de motie van de leden Özütok (GroenLinks) en Diertens (D66) d.d. 20 juni 2019 jaarlijks over de ontwikkeling van het financieel beheer op de eilanden. Alle drie de openbare lichamen werken actief met een verbeterplan financieel beheer. Het kabinet heeft ter ondersteuning van het financieel beheer van Bonaire en Sint-Eustatius bijzondere uitkeringen verstrekt. Het primaire doel van de verbeterplannen van Bonaire en Sint-Eustatius is om de administratieve organisatie, interne controle en beheersing zo in te richten dat een goedkeurende accountantsverklaring voor zowel getrouwheid als financiële rechtmatigheid kan worden afgegeven. Uw kamer ontvangt voor het einde van het jaar de volgende brief over de ontwikkeling van het financieel beheer.

Vragen van het lid Berg, J.A.M.J. van den (CDA)

Vraag:

Na de coronacrisis heeft Nederland de eilanden met financiële steun geholpen. Nederland heeft liquiditeitssteun verstrekt. Het CDA wil het gedeeltelijk kwijtschelden van de schulden overwegen, mits er voldoende stappen voor hervormingen gezet worden. Welke stappen voor hervormingen zijn er gezet of gaan er gezet worden? Wat is daarvan de laatste stand van zaken? Worden de hervormingen gerealiseerd en de liquiditeitsleningen terugbetaald?

Antwoord:

De landen hebben tot op heden liquiditeitsleningen van in totaal circa €1 miljard ontvangen in de vorm van renteloze aflossingsvrije leningen. Deze leningen zijn onlangs tegen dezelfde voorwaarden geherfinancierd tot 10 oktober 2023.

De meest actuele informatie over de voortgang van de hervormingen is te vinden in de derde uitvoeringsrapportage 2022, die aan de kamer is aangeboden op 11 oktober jl.

In de landen wordt gewerkt aan meerjarige veranderstrategieën op de diverse thema's uit de landspakketten. Tegelijkertijd worden op verschillende thema's al concrete hervormingen doorgevoerd of staan deze op het punt doorgevoerd te worden, zoals de voorbereidingen op de oprichting van een mededingingsautoriteit (AFTA) in Aruba en de hervormingen m.b.t. het

grondbeleid in Curaçao, waarbij onder meer 1 miljoen achterstallige facturen voor erfpacht zijn verstuurd. In Sint-Maarten ziet de concrete voortgang onder meer op de verbetering van financiële processen, waardoor het financieel beheer wordt verbeterd, als ook de ontwikkeling van een sociaal-economische hervormingsagenda vanaf 2023, gebaseerd op de doorlichtingen die nu plaatsvinden in Sint-Maarten.

Wel blijkt uit de meest recente rapportage dat de voortgang van meerdere maatregelen achterblijft op de verwachting en/of (politieke) bijsturing vereisen. Dit komt doordat over wordt gegaan van de onderzoeksfase naar de implementatiefase, wat gepaard gaat met het nemen van ingrijpende en ingewikkelde besluiten. Het nemen van deze besluiten kost meer tijd dan voorzien. Daarnaast speelt beperkte capaciteit binnen overheidsorganisaties een rol bij de vertraging. Daarom wordt de komende periode ingezet op het inventariseren van de capaciteitsbehoefte en wordt door de TWO ondersteuning geboden in de uitbreiding hiervan.

Vraag:

Wat vindt staatssecretaris van verzoek van Aruba, althans dat hoor ik als ik met hen spreek, om hun leningen op de wereldmarkt die ze hebben om te zetten naar leningen met Nederland?

Antwoord:

Nederland en Aruba hebben eind 2020 afspraken gemaakt over onder meer de implementatie van het landspakket met hervormingen. Onderdeel van de afspraken is dat NL de buitenlandse betalingsverplichtingen van Aruba voor 2021 en 2022 herfinanciert. Nederland heeft in totaal ongeveer AWG 0,5 miljard geherfinancierd. Deze herfinanciering leverde Aruba een rentevoordeel op van in totaal ongeveer AWG 80 mln. Op 10/10/23 lopen de liquiditeitsleningen van Nederland aan Aruba af. Dat is ook het moment voor Nederland om te bezien of - en zo ja - hoe het vraagstuk van de gehele schuldpositie van Aruba moet worden bezien.

Vraag:

Recentelijk heeft de CDA-fractie schriftelijke vragen gesteld over bankvoorzieningen op Saba. Kan de staatssecretaris ons over de Taskforce de laatste stand van zaken geven?

Antwoord:

Op 14 september jl. is de Taskforce knelpunten Caribisch Nederland gelanceerd. Dit is gebeurd in een startbijeenkomst die ik hield met bestuurders en vertegenwoordigers van het openbaar lichaam Saba en Sint-Eustatius. Deze gezamenlijke Taskforce zal zich richten op een aantal lang bestaande knelpunten die verdere economische ontwikkeling in de weg

staan, zoals onder andere de bancaire dienstverlening, notariële dienstverlening en het ontbreken van het BSN-systeem op Caribisch Nederland. Deze knelpunten zijn niet nieuw en de eerlijkheid gebiedt te zeggen dat als er makkelijke oplossingen voorhanden waren, die al zouden zijn gerealiseerd. Dat neemt niet weg dat het kabinet vastberaden is om samen met de openbare lichamen tot concrete oplossingen te komen. De eerste stap is om nu met de eilanden de problemen goed te analyseren en op basis daarvan voor elk van de deelonderwerpen met een plan van aanpak te komen. De Taskforce rapporteert over voorgestelde maatregelen, ingezette acties en geboekte resultaten. Waar nodig zal er bestuurlijk overleg plaatsvinden tussen het kabinet en de openbare lichamen om tot besluitvorming te komen en daadwerkelijk tot oplossingen te komen.

Vraag:

Meer zelfvoorzienendheid is belangrijk. Want de hoge kosten van levensonderhoud en daarmee armoede worden onder andere veroorzaakt omdat men groenten en fruit te veel moet importeren. Landbouw wordt onder andere bemoeilijkt door geiten en ezels die op zoek zijn naar eten. Dit moet toch oplosbaar zijn? Is de staatssecretaris bereid de Wageningen University te vragen wat de stand van zaken is? Wat nu mogelijk is op korte en op middellange termijn en ons dat voorjaar 2023 toesturen?

Antwoord:

Er vindt al samenwerking plaats met Wageningen Universiteit en er is inzet van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. Het Rijk is nauw betrokken bij lokale projecten en ondersteunt deze door inzet van expertise en financiering.

Vraag:

Te vaak zien we dat bij nieuwe wetgeving niet wordt gecheckt wat het betekent voor de BES-eilanden. Zoals het gebruik kunnen maken van het groeifonds; wanneer is de wetgeving daarvoor gereed? En is er nu een vaste procedure daarvoor binnen de ministerraad?

Antwoord:

Zie vraag van het lid Wuite over comply or explain.

Met betrekking tot de wet Nationaal Groeifonds is van toepassing op Caribisch Nederland. De subsidieregeling Nationaal Groeifonds, waarmee bedrijven en kennisinstellingen rechtstreeks aanvragen kunnen indienen in de derde ronde staat ook open voor Caribisch Nederland. Het kabinet zal bekijken of daar gebruik van wordt gemaakt door de eilanden en zal zo nodig aanvullende actie ondernemen.

De minister van Economische Zaken en Klimaat heeft aangegeven u dit najaar nader te informeren over de wijze waarop de openstelling van het Nationaal Groeifonds voor het hele Koninkrijk vorm zou kunnen krijgen.

Vraag:

Werkgelegenheid is essentieel om armoede tegen te gaan. De staatssecretaris schrijft dat er voor 1 miljoen euro aan percelen zijn gekocht van grote werkgever GTI. Kan de staatssecretaris iets vertellen over de andere initiatieven om GTI Statia toekomstbestendig te maken? En zijn de eilandsverordeningen strak genoeg om te voorkomen dat eventueel grond wordt verkocht aan organisaties of mensen van wie we dat minder wenselijk vinden?

Antwoord:

Zoals benoemd in de brief aan de Tweede Kamer van 14 oktober, heeft GTI drie initiatieven voorgesteld om zichzelf toekomstbestendig te maken. Het eerste voorstel, een lening van het OLE aan GTI, is door artikel 11 van de FinBES niet mogelijk. Over het tweede voorstel, het verlagen van belastingen, kadegelden of havengelden, is het OLE nog met GTI in gesprek. Voor het derde voorstel, het verkopen van grond, heeft mijn ministerie 2 miljoen euro beschikbaar gesteld, zodat het OLE de aankoop van twee percelen kan realiseren. Primaire doel daarvan is wat mij betreft om belangrijke plannen van Sint-Eustatius te realiseren, bijvoorbeeld op het gebied van sociale woningbouw. Verder benoem ik graag dat de verantwoordelijkheid van het toekomstbestendig maken van GTI Statia ligt bij het moederbedrijf, Prostar Capital. Het is aan het moederbedrijf om te investeren in GTI Statia. Wanneer een investeerder grond wil kopen van GTI Statia zal diegene zich aan de lokale wet- en regelgeving moeten houden. De exploitatie van de grond dient in lijn te zijn met de bestemming die in het bestemmingsplan aan deze grond toebedeeld. Investeerders horen daarnaast te beschikken over de juiste vergunningen. Door deze regels te handhaven, zijn we ervan verzekerd dat de juiste personen en bedrijven investeren in de toekomst van Sint-Eustatius. Wij blijven hierover met het OLE in gesprek en houden de situatie nauwlettend in de gaten. Het OLE is voornemens om de bestemming van de grond op natuur en (sociale) woningbouw te zetten.

Vraag:

Wanneer komt de aanpassing van de krankzinnigenwet? Daar wacht men op sinds 2021.

Antwoord:

De Staatssecretaris van VWS zal voor wat de Krankzinnigenwet betreft u medio volgend jaar een brief sturen waarin hij aangeeft welke stappen er moeten worden gezet om deze te

moderniseren. Daarbij zal de vervanging van de term 'krankzinnige' in zowel de naam als de bepalingen van die wet de nadrukkelijke aandacht hebben. Voorts zal hij daarbij ook bezien of de binnenkort te verschijnen evaluatie van de Wvvgz en Wzd nog aanknopingspunten biedt voor de moderniseringsslag ten aanzien van die wet.

Vragen van het lid Ceder, Don (CU)

Vraag:

Historie en verbinding: naast slavernij en zwarte bladzijden ervaren inwoners van het Caribisch deel van het Koninkrijk weinig gedeelde geschiedenis dat hen bindt met het Europese deel van het Koninkrijk. Wat zijn de symbolische instituten en historische personen die ons in Caribisch deel van het Koninkrijk en Europees Nederland verbinden? Daar maak ik me zorgen over, deelt de staatssecretaris deze zorgen? Er lijkt een gebrek aan gezamenlijke symbolen en instituten. Kunnen we deze met elkaar vinden om de onderlinge verbondenheid in het koninkrijk te versterken?

Antwoord:

Het is belangrijk om na te denken over hoe ons gedeeld verleden het Caribisch deel van het Koninkrijk met Europees Nederland verbindt. Ik denk hierbij terug aan de indrukwekkende verhalen die de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en ik hebben gehoord tijdens onze reis naar Sint-Maarten, Sint-Eustatius en Curaçao afgelopen september. Het is belangrijk om deze verbinding binnen het Koninkrijk te zoeken en te versterken. Dit doen wij als kabinet tezamen, waarbij ook de bewindspersonen van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap een wezenlijke rol hebben.

De vorige week aangekondigde subsidieregelingen voor initiatieven tijdens het Herdenkingsjaar Slavernijverleden, vormen hierbij een belangrijke sleutel. Deze twee regelingen, uitgevoerd door het Mondriaan Fonds en het Fonds Cultuurparticipatie, zijn beschikbaar voor zowel instituties als musea en gemeenschappen in het hele Koninkrijk. Zo is er vertaalbudget beschikbaar om aanvragen in het Papiamentu of Papiamento in te kunnen dienen.

Daarnaast werken de Rijkscultuurfondsen momenteel aan een verbeterde toegang tot hun regelingen op - en vóór - het Caribisch gebied.

Maar ook de ontwikkeling van het nationaal slavernijmuseum, waar de gemeente Amsterdam en de staatssecretaris voor Cultuur en Media bij betrokken zijn, vormt een belangrijke pijler in het vergroten van de kennis over en aandacht voor ons slavernijverleden.

In de kabinetsreactie op het rapport van de dialooggroep Slavernijverleden gaat het kabinet verder in op de wijze waarop het kabinet om wil gaan met ons gedeelde verleden en vorm willen geven aan een gezamenlijke toekomst, en de rol die historische figuren als verzetsheld Tula en gezamenlijke instituties hierin hebben.

Vraag:

Comply or explain en sociaal beleid: De samenwerking staat ook onder druk met de BES. Het is de CU daarbij een doorn in het oog dat bij veel wet- en regelgeving, maar ook bij beleidsinzet, de BES vaak lijkt te worden vergeten. Comply or explain mag steviger worden ingezet. Juist bij wetgeving op sociaal gebied. Hoe kan de staatssecretaris haar rol in het kabinet op dit punt nog steviger invullen?

Antwoord:

Zie vraag van het lid Wuite over comply or explain.

Vraag:

In de kinderopvang wordt nu nog 4% betaald door ouders. Innen kost meer dan dat het oplevert. Waarom doen we dit nog? Waarom maken we het niet gratis? Als de ratio is dat het moet aansluiten op werkwijze in Europees Nederland?

Antwoord:

Binnenkort wordt het Wetsvoorstel kinderopvang BES door de Minister voor Armoedebeleid, Participatie en Pensioenen aan de Tweede Kamer aangeboden. Daarin zal ook duidelijk worden hoe de ambities van het coalitieakkoord verwerkt worden. Ook zal dan worden ingegaan op de hoogte van de ouderbijdrage en wat de gevolgen zijn voor de kosten. Het ligt voor de hand om de discussie over de hoogte van de ouderbijdrage te betrekken bij de behandeling van het wetsvoorstel.

Vragen van het lid Raan, Lammert van (PvdD)

Vraag:

De eilanden Bonaire, Sint-Eustatius en Saba zijn volwaardig en gelijkwaardig onderdeel van het Nederlandse Koninkrijk. Waarom worden de eilanden dan vanuit het Nederlandse deel van het Koninkrijk dan niet zo behandeld?

Antwoord:

De eilanden zijn een gelijkwaardig onderdeel van Nederland. Ten opzichte van de verbeterstappen die sinds de staatkundige transitie onder voorgaande kabinetten al zijn gezet, gaat dit kabinet aanzienlijk verder, zoals blijkt uit het coalitieakkoord en de daaropvolgende uitwerking in de hoofdlijnenbrief. Het is dus nadrukkelijk de bedoeling om de achterstand ten opzichte van Europees Nederland als het gaat om bestaanszekerheid, in te lopen.

De sociaaleconomische, legislatieve en administratieve omstandigheden in Caribisch Nederland wijken aanzienlijk af van die van Europees Nederland. De economieën van Bonaire, Saba en Sint-Eustatius zijn onderling ook divers, en effecten van overheidsbeleid kunnen verschillende effecten hebben op de individuele eilanden. Bovenstaande maatregelen voor Caribisch Nederland zijn belangrijk, maar volstaan nog niet. Het kabinet zet zich deze kabinetsperiode in voor een verdere verbetering van de bestaanszekerheid van inwoners van Caribisch Nederland door aanzienlijk te versnellen ten opzichte van voorgaande jaren.

Op het terrein van het sociaal minimum streeft het kabinet naar een gelijkwaardig niveau van bestaanszekerheid. Dat betekent dat het sociaal minimum aan zowel Caribisch als Europees Nederland toereikend moet zijn om in de kosten van levensonderhoud te kunnen voorzien. Omdat de kosten van levensonderhoud aan beide kanten van de oceaan verschillen, varieert weliswaar de hoogte van het sociaal minimum tussen Caribisch en Europees Nederland. Daarbij geldt dat voor Caribisch Nederland er nog geen sociaal minimum is en middels het ijkpunt een groeitraject is vastgesteld om tot een sociaal minimum te komen.

Wat betreft drinkwater, maken de verschillen de fysieke kenmerken van de eilanden dat de drinkwatervoorziening anders is ingericht dan hier. Schoon en veilig drinkwater is echter net zoals in Europees Nederland prioriteit en dit is vastgelegd in de Wet elektriciteit en drinkwater BES.

Vraag:

Kan de staatssecretaris aangeven of het klopt dat voor het bouwen van woningen op Plantage Bolivia wel degelijk een binnenplansewijziging dan wel een bestemmingsplanwijziging nodig is?

Antwoord:

In het vigerende ontwikkelingsplan van Bonaire heeft de Plantage Bolivia de bestemming 'open landschap'. Binnen deze bestemming is woningbouw niet of zeer beperkt toegestaan en worden de in het gebied aanwezige natuurwaarden afdoende beschermd. Op dit moment is er een ontwikkelingsplan voor het gebied in voorbereiding. Zodra daarvan een

(voor)ontwerp beschikbaar is, zal dit door het Rijk worden beoordeeld en zal daarop worden gereageerd. Als de natuurwaarden op Bolivia in het plan onvoldoende worden beschermd, biedt de Wet grondslagen ruimtelijke ontwikkelingsplanning BES de mogelijkheid om een zienswijze op het ontwikkelingsplan in te dienen. Het Openbaar Lichaam Bonaire kent bij het opstellen van ontwikkelingsplannen een behoorlijke mate van beleidsvrijheid en ook bevoegd is bestemmingswijzigingen door te voeren.

Vraag:

Is het niet wonderlijk dat bureau Metafoor werkt aan die herziening van het ontwikkelingsplan voor Plantage Bolivia terwijl dit bureau voor 100% in handen is van diezelfde projectontwikkelaar die een onverantwoord aantal huizen wil bouwen op Plantage Bolivia? Ziet de staatssecretaris ook deze tegenstrijdigheid?

Antwoord:

Het staat de eigenaar van Bolivia vrij om een ontwikkelingsplan op te stellen dat de bouw van woningen mogelijk maakt. Het is vervolgens de verantwoordelijkheid van het Openbaar Lichaam Bonaire om te beoordelen of ze dit plan in procedure willen brengen of niet. Het (voorontwerp)ontwikkelingsplan zal ook door het Rijk worden beoordeeld. Indien de nationale belangen in het plan niet goed worden meegenomen, biedt de Wet grondslagen ruimtelijke ontwikkelingsplanning BES de mogelijkheid tot het geven van een reactieve aanwijzing, indien het ontwikkelingsplan al is vastgesteld.

Vraag:

Als onderdeel van het rijke Koninkrijk de Nederlanden, kunnen de eilanden geen aanspraak maken op bepaalde type van financiering, omdat landen zoals Nederland dit juist moet bekostigen. Is de staatssecretaris het eens dat de eilanden ook Nederlands klimaatgeld toegekend moeten krijgen en hoe gaat ze dit bij minister van EZK bespreken?

Antwoord:

In het Coalitieakkoord is opgenomen dat Europees-Nederlandse regelingen open worden gesteld voor aanvragen uit het gehele Koninkrijk. Momenteel wordt door het ministerie van Economische Zaken en Klimaat met mijn departement gewerkt aan een zinvolle maatwerkinvulling van deze regelingen in Caribisch Nederland en de Caribische autonome landen van het Koninkrijk. De uitdaging bij dergelijke generieke instrumenten van het Rijk is echter dat deze op activiteiten is gericht die veelal de schaal van het Caribisch deel van het Koninkrijk te boven gaan, net zoals zo'n maatregel veelal de schaal van een kleine Europees Nederlandse gemeente te boven gaat. Omdat de specifieke situatie vraagt om maatwerk,

levert het kabinet ook maatwerk. Zo heeft het kabinet op 28 september 2022 bekend gemaakt de verduurzaming van de elektriciteitsproductie in Caribisch Nederland te steunen met 33,6 miljoen euro. Hiermee wordt binnen enkele jaren een aandeel duurzaam behaald van gemiddeld 75 à 80%.

Vraag:

Het Caraïbisch deel van het Koninkrijk wordt regelmatig over het hoofd gezien bij andere ministeries en debatten, kan de staatssecretaris zich hardmaken voor een vorm van een toets waarbij het Caraïbisch deel van Koninkrijk altijd wordt meegenomen bij beleidsvorming?

Antwoord:

Zie vraag van het lid Wuite over comply or explain.

Vragen van het lid Eppink, D.J. (JA21)

Vraag:

Het College Financieel Toezicht heeft advies gegeven aan RMR om Aruba een aanwijzing te geven in verband met een gebrek aan ombuigingen en hervormingen. Het lijkt erop dat dit advies niet vrijdag door de RMR zal worden overgenomen. Derhalve vraag ik de staatssecretaris: waarom verzet Aruba zich tegen belangrijke hervormingen?

Antwoord:

Ik wil niet vooruitlopen op de besluitvorming in de Rijksministerraad van vrijdag. Zoals eerder aan uw Kamer is toegezegd zal ik de Kamer informeren over de uitkomsten van deze besluitvorming en dan ook ingaan op de overwegingen voor dat besluit.

Vragen van het lid Simons, S. (BIJ1)

Vraag:

De drie landen hebben aangegeven dat de huidige samenstelling van de rijkswet COHO (Caribisch Orgaan voor Hervorming en Ontwikkeling) voor hen niet werkt. Wat is de huidige stand van zaken omtrent het COHO? Zet het kabinet dit ondanks alle kritiek voort of wordt er gezocht naar andere mogelijkheden van ondersteuning en facilitering? Hoe wordt de daadwerkelijke gelijkwaardigheid tussen de vier landen in dit Koninkrijk gewaarborgd in het

komende proces? Wordt kwijtschelding van de terugbetalingsplicht overwogen in de vervolgstappen?

Antwoord:

Ook ik heb geconstateerd dat de verslagen van uw Kamer en van de Staten van de landen bij de Rijkswet COHO kritisch zijn. Zoals ik op de vraag van de VVD-fractie heb laten weten, heb ik daarom tijdens een bestuurlijk vierlandenoverleg eind juni jl. met de ministers-presidenten afgesproken dat zij met een gedeeld, alternatief voorstel voor deze Rijkswet zouden komen. Dit voorstel ontving ik op 1 september jl. Op mijn verduidelijkende vragen hierover ontving ik vervolgens op 4 oktober jl. de antwoorden. Ik wil hier eerst langer met de ministers-presidenten over spreken voordat ik er inhoudelijk in uw Kamer op in kan gaan. Daar heb ik nog niet de kans voor gehad.

Ik herhaal dat voor mij voorop staat dat de hervormingen uitgevoerd worden, zodat de economieën van de landen sterker en weerbaarder worden en de inwoners van de landen verbeteringen ervaren in hun welzijn en welvaart. Ik vind het belangrijk dat we daartoe afspraken met elkaar vastleggen, waarbij alle betrokkenen zich comfortabel voelen. Er zijn verschillende manieren om dat te bereiken en ik wil voor een construct kiezen dat werkt voor alle vier de landen in het Koninkrijk.

In aanvulling hierop informeer ik u dat ik voornemens ben eind november tijdens een bestuurlijk vierlandenoverleg met de ministers-presidenten te spreken over hoe we de komende jaren beter met elkaar kunnen samenwerken. Ik vind het van groot belang dat we hier met elkaar uit komen, op een gelijkwaardige en respectvolle manier.

Vraag:

Op grond van Statuut voor het Koninkrijk der Nederland behoort de Nederlandse overheid zorg te dragen voor het waarborgen menselijke rechten en vrijheden. Daar falen we kennelijk in in Nederland (zie ter Apel) en op Curaçao hebben we veel te lang weggekeken. En tegelijkertijd zijn we wel bereid meer te investeren in de KMar en het versterken van de kustwacht. Hoe kan de staatssecretaris in samenwerking met de Minister van Justitie van Veiligheid Curaçao faciliteren om de beschermingsprocedure te laten voldoen aan internationale standaarden? Waar ziet de staatssecretaris hiervoor de rol voor het maatschappelijk middenveld en mensenrechtenorganisaties in het bijzonder en op welke manier kan Nederland bijdragen aan het belangrijke werk dat zij doen?

Antwoord:

Voorop staat dat een goed functionerend migratiebeleid een autonome aangelegenheid betreft. Dat houdt in dat Landen zelf verantwoordelijk zijn voor de verwezenlijking van onder

meer fundamentele mensenrechten. Het waarborgen ervan geschiedt door het Koninkrijk. Het kabinet heeft naar aanleiding van een bijstandsverzoek van Curaçao met de voorjaarsnota 2019 middelen vrijgemaakt om Curaçao onder andere (technische) ondersteuning te bieden en zo bij te dragen aan een menswaardige behandeling van en omstandigheden voor vreemdelingen. Dit heeft destijds geleid tot een gezamenlijk bestedingsplan gericht op onder andere de verdere versterking van en optimalisering van de vreemdelingenketen en – processen. Vanuit deze middelen zijn onder andere projecten geïnitieerd gericht op het versterken van de internationale beschermingsprocedure van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM), waaronder de behandeling van een beroep op artikel 3 EVRM. De ondersteuning en projecten vanuit Nederland zijn onder andere vanuit het ministerie van Justitie en Veiligheid met de Immigratie en Naturalisatie Dienst, de Dienst Terugkeer en Vertrek en de Koninklijke Marechaussee uitgevoerd. Alle projecten worden dit jaar afgerond.

Een voortzetting van de ondersteuning gericht op de beschermingsprocedure van artikel 3 EVRM is aan Curaçao. Vanzelfsprekend sta ik in regulier contact met Curaçao hierover. Ook het maatschappelijk middenveld draagt bij aan de openheid van samenlevingen en versterking van democratie en rechtsstaat. Zoals ik in mijn gesprekken met hen aangeef vervullen zij ook hier een belangrijke rol. Het is in eerste instantie aan het land Curaçao om het maatschappelijk middenveld te betrekken. Ik moedig Curaçao en de maatschappelijke organisaties aan elkaar te vinden.